

Priručnik za medijsko izvještavanje o LGBT pitanjima.

Uredio: Thanasis Theofilopoulos

Uvod: Dr. Christina Ioannou

Autori/ce:

Silvia Žufić Dujmović

Philippos Paganis

Thanasis Theofilopoulos

Nataša Vajagić

Centar za građanske inicijative Poreč,
2019



Funded by the European Union's Rights,
Equality and Citizenship Programme
(2014-2020)

Ova publikacija je objavljena uz finansijsku potporu E.U. Programa za prava, jednakost i građanstvo. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava stajališta Europske komisije.

Priručnik za medijsko izvještavanje o LGBT pitanjima.

Uredio: Thanasis Theofilopoulos

Uvod: Dr. Christina Ioannou

Autori/ce:

Silvia Žufić Dujmović

Philippos Paganis

Thanasis Theofilopoulos

Nataša Vajagić

Centar za građanske inicijative Poreč,
2019

Naslov: Priručnik za medijsko izvještavanje o LGBT pitanjima.

Autori/ce: Silvia Žufić Dujmović, Philippos Paganis, Thanasis Theofilopoulos, Nataša Vajagić

Mjesto i godina izdavanja: Poreč, 2019.

Urednik: Thanasis Theofilopoulos

Uvod: Dr. Christina Ioannou

Lektoriranje: Silvia Žufić Dujmović, Dr. Christina Ioannou, Eglè Kuktoraitė, Philippos Paganis, Mauricio Smoković, Thanasis Theofilopoulos, Nataša Vajagić.

Prijevod: Dajana Bošnjak

Grafički dizajn: Maria Korbila

Nakladnik: Centar za građanske inicijative Poreč

ISBN: 978-953-48455-0-9



Eliminating Transphobic, HOMophobic and biphobic Stereotypes through better media representation (E.T.Ho.S.)

Uklanjanje transfobnih, homofobnih i bifobnih stereotipa kroz bolje medijsko predstavljanje

Koordinatorica projekta: Dr. Christina Ioannou.

Projekt "Uklanjanje transfobnih, homofobnih i bifobnih stereotipa kroz bolje medijsko predstavljanje" ("Eliminating Transphobic, HOMophobic and biphobic Stereotypes through better media representation (E.T.Ho.S.)") je financiran iz E.U. Programa za prava, jednakost i građanstvo (2014 – 2020).

Sadržaj

Zahvale	5
---------------	---

Uvod	6
-------------------	---

Dr. Christina Ioannou

Dio A – Osnovni pojmovi i smjernice za medijske stručnjake/inje i studente/ice novinarstva

Thanasis Theofilopoulos i Philippos Paganis

1. Osnovna LGBT terminologija.....	10
2. Anti-LGBT zločin iz mržnje, govor mržnje i diskriminacija.....	17
2.1. Što je zločin iz mržnje?	18
2.2. Što je govor mržnje?	19
2.3. Što je diskriminacija?	20
3. Upotreba prikladnih termina i jezika za predstavnike/ce medija.....	27
4. 10+1 najučestaliji stereotipi, predrasude i mitovi	31
5. Smjernice za predstavnike/ce medija	41
5.1. Opće smjernice	41
5.2. Kako možeš biti saveznik/ica LGBT osobama?	42

Dio B – Slučaj Hrvatske

Hrvatska: Dug je put pred nama

Silvia Žufić Dujmović i Nataša Vajagić.....	52
---	----

DODACI

DODATAK 1 Europski pravni okvir o zločinu iz mržnje i govoru mržnje povezanim (i) s medijima	67
DODATAK 2 Relevantne preporuke tijela Europske unije	70
E.T.Ho.S. Projektni tim	83



Zahvale

Ova publikacija ne bi bila moguća bez podrške EU kroz Program o pravima, jednakosti i građanstvu (2014-2020), kojim je financiran projekt “Uklanjanje transfobnih, homofobnih i bifobnih stereotipa kroz bolje medijsko predstavljanje” (“Eliminating Transphobic, Homophobic and biphobic Stereotypes through better media representation - E.T.Ho.S.”).

U ime projektnih partnera iz tri zemlje sudionice, želio bih zahvaliti svim sudionicima/icama fokus grupa i intervjuiranim koji/e su sudjelovali/e u projektnom terenskom istraživanju i podijelili/e svoje misli, znanja i iskustva na temelju kojih je ovaj Vodič osmišljen i pripremljen.

Najzad, želio bih zahvaliti ostalim autorima/cama Silviji Žufić Dujmović, Philipposu Paganisu, Nataši Vajagić, Eglè Kuktoraitė i Mauriciju Smokoviću na lekturi kao i Dr. Christini Ioannou na lekturi i pripremi Uvoda te Maria Korbila na grafičkom dizajnu/oblikovanju.

Thanasis Theofilopoulos,
prosinac 2018.

Uvod

Dr. Christina Ioannou

Iako se nalazimo na pragu 2019, spolna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike smatraju se primarnim čimbenicima viktimizacije i diskriminacije. Prema Posebnom Eurobarometru 437 (European Union, 2015), koji uključuje intervju sa 27.712 pojedinaca/ki iz 28 zemalja članica EU, diskriminacija na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta smatraju se drugim i trećim najraširenijim oblicima diskriminacije u EU, kao što je izjavilo više od polovice ispitanika/ca. Ti rezultati su u skladu s ranijim zaključcima EU LGBT Istraživanja provedenog od strane Fundamental Rights Agency (2013), gdje je oko polovica od 93.000 LGBT ispitanika/ica ukazala na to da su se osjećali/e osobno diskriminirano ili su uznemiravani/e na temelju njihove spolne orijentacije.

Uobičajen i raširen fenomen diskriminativnog ponašanja usmjerenog ka LGBT zajednici jest medijska (re)produkcija negativnih stereotipa i percepcija o LGBT osobama i pogrešno predstavljanje njihovog ponašanja i života. Uzmite trenutak da biste razmotrili najčešći opis gej muškaraca u medijima; prenaplašeni, hiperženstveni način prikazivanja sugerira da bi se muškarci u LGBT zajednici i/ili partneri u istospolnim parovima trebali identificirati s pretjeranom ženstvenom ulogom. Slično, lezbijke se prikazuju ili kao vrlo muževne ili vrlo ženstvene promičući čitateljima/gledateljima ideju kategorizacije ponašanja vezanu uz spolnu orijentaciju. U većini slučajeva kada ljude zabavlja takvo oličenje uloge, to nije zbog toga što ta osoba kaže, bilo da je smiješno ili zabavno, nego prije zbog toga što se ponaša kao ženstven, namjerno pretjeran muškarac ili muževna, namjerno pretjerana žena. Takvi prikazi, mali udio postojećih opisa o LGBT zajednici, primarno su heteronormativni prikazi načina na koji se istospolni parovi i LGBT pojedinci/ke ponašaju, ponovno potvrđuju negativne stereotipe i utječu na percepciju pojedinca/ke i očekivanja od LGBT zajednice (McLaughlin & Rodriguez, 2017).

LGBT zajednica treba primjerenu vidljivost, kako bi se promicalo poštovanje i razumijevanje različitosti u terminima spolne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Mediji se mogu koristiti na pozitivan način koji će educirati i podizati svijest da bi se promijenilo javno mišljenje u korist LGBT osoba i jednakosti ljudskih prava. Umjesto (re)produciranja negativnih stereotipa o LGBT osobama, upotrebe uvredljivog jezika protiv njih, pridonošenja održavanju njihove društvene isključenosti i "legaliziranjem" diskriminacije, mediji mogu igrati vitalnu ulogu u komunikaciji njihovih potreba i širenju svijesti za ljudska prava i pravdu, u konačnici doprinoseći postizanju jednakosti i društvene kohezije.

Obzirom na važnost uloge medija u suzbijanju negativnih stereotipa o LGBT osobama i sprečavanju i borbi protiv diskriminacije temeljenoj na spolnoj orijentaciji, rodnom identitetu i spolnim karakteristikama, projekt E.T.Ho.S.: Eliminating Transphobic, Homophobic and Biphobic Stereotypes through better Media Representation (Ukljanjanje transfobnih, homofobnih i bifobnih stereotipa kroz bolje medijsko predstavljanje), ne samo da izaziva dugotrajne stereotipe i predrasude o LGBT osobama nego također nudi medijskim profesionalcima/kama i studentima/cama alate kojima mogu bolje pokrivati i prikazivati LGBT zajednicu. Ključna je činjenica da će priručnik studentima/cama i profesionalcima/kama iz medija ponuditi sposobnost da se obraćaju LGBT zajednici i nose s različitim vrstama izazova s kojima se suočavaju na nediskriminativan i nenasilan način, čineći ih vrijednim saveznicima u promicanju jednakosti i ljudskih prava.

Projekt je usredotočen na izgradnju kapaciteta medijskih profesionalaca/ki i studenata/ica u raspravi i predstavljanju potreba LGBT zajednice koristeći prikladan jezik i izbjegavajući pogrešno predstavljanje. Ovaj vodič rezultat je temeljitog istraživanja kao i iskustava stručnjaka/inja, medijskih profesionalaca/ki, studenata/ica i organizacija civilnog društva iz 3 zemlje članice EU; Grčke, Hrvatske i Litve. Sekundarno istraživanje dostupnih podataka, izvora i postojeće legislative provedeno je i obogaćeno nalazima dobivenim detaljno razrađenim intervjuima licem u lice s relevantnim sudionicima/cama i fokus grupama s velikim brojem medijskih profesionalaca/ki i studenata/ica diljem Grčke, Hrvatske i Litve.

Vodič je podijeljen u dva dijela. Prvi dio opisuje osnovne pojmove za medijske profesionalce/ke i studente/ice, uključujući definicije ključnih riječi i terminologije, opise diskriminirajućih fenomena, govor mržnje i zločin iz mržnje, načine upotrebe prikladnog jezika i opće smjernice za medijske profesionalce/ke i studente/ice. Drugi dio predstavlja studiju slučaja Hrvatske temeljenu na nalazima iz prijespomenutog istraživanja.

Sve u svemu, vodič služi kao neprocjenjivo sredstvo za medijske profesionalce/ke i studente/ice koji/e odaberu biti kapacitirani/e kroz E.T.Ho.S. za donošenje LGBT problema/pitanja na površinu, povećavajući vidljivost ukoliko već postoji i promovirajući odgovarajuću vidljivost LGBT zajednice i problema s kojima se susreću, zaustavljajući upotrebu uvredljivog, stereotipnog i diskriminatornog jezika. Kritički, to nije samo alat za aktivne ili buduće medijske profesionalce/ke, već i za civilno društvo i opću javnost, koji doprinosi holističkom pristupu problematici, promovirajući na ovaj način poštivanje ljudskih prava i društvene kohezije.

Bibliografija:

- Agencija Europske unije za temeljna prava. 2013. Istraživanje EU o lezbijkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama. Rezultati na prvi pogled. [European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance.] Preuzeto s: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf
- Europska Komisija. 2015. "Diskriminacija u EU u 2015. godini. Izvješće," Special Eurobarometer 437. Preuzeto s: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/ebs_437_en.pdf
- McLaughlin, B., i Rodriguez, N. S. 2017. Identificiranje sa stereotipima: divergentni učinci izlaganja homoseksualnim televizijskim likovima. [Identifying with a stereotype: The divergent effects of exposure to homosexual television characters.] Journal of homosexuality, 64(9), 1196-1213. Preuzeto s: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00918369.2016.1242335>



Osnovni pojmovi i smjernice za medijske stručnjake/inje i studente/ice novinarstva

Thanasis Theofilopoulos i Philippos Paganis



DIO A

1. Osnovna LGBT terminologija

LGBT akronimi

- **Lezbijka:** žena koju emocionalno i/ili fizički privlače žene (ILGA Europe 2015).
- **Gej:** muškarac kojeg emocionalno i/ili fizički privlače muškarci. Gej se ponekad koristi kao opći pojam koji pokriva žene lezbijke i biseksualne ljude kao i gej muškarce. Međutim, ovaku uporabu osporava velik dio LGBTI zajednice i gej se stoga ovdje koristi **samo za** muškarce koje emocionalno i/ili fizički privlače muškarci (ILGA Europe 2015).
- **Biseksualna osoba:** osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače osobe različitih spolova/rodova (ILGA Europe 2015).
- **Transrodna osoba:** krovni pojam koji uključuje one osobe čiji rodni identitet je različit od spola dodijeljenog pri rođenju. Obuhvaća više rodnih identiteta, poput trans muškarca, trans žene, ne-binarnih osoba, agender osoba, genderqueer, genderfluid, itd. (TGEU 4. srpnja 2016).

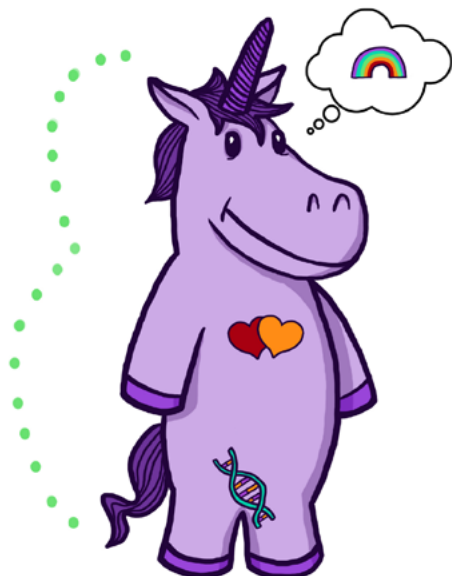
“+” u LGBT+ akronimu može uključivati (ali nije ograničeno na):

- **Aseksualna osoba:** netko tko ne doživljava ili doživljava vrlo malo spolne privlačnosti. Aseksualnost je intrinzični dio onoga što čini ove ljude. Svaka aseksualna osoba doživljava stvari poput odnosa, privlačnosti i uzbuđenja ponešto drugačije. Aseksualnost je spektar identiteta koji se odnosi na osobe koje doživljavaju malo ili nikakvu spolnu privlačnost. Glavni primjeri identiteta koji spadaju pod spektar aseksualnosti su: aseksualne osobe, sivo-aseksualne osobe (osobe koje osjećaju spolnu privlačnost, ali u puno manjoj mjeri nego osobe koje nisu aseksualne) i demiseksualne osobe (osobe koje osjećaju spolnu privlačnost tek nakon stvaranja snažne emocionalne veze), (temeljeno na definiciji AVEN N.d.a).
- **Rodno nesukladna (*Non-Conforming*) osoba:** termin opisuje osobe čiji se rodni identiteti, rodne uloge i/ili rodno izražavanje razlikuju od očekivanih na temelju roda koji im je dodijeljen pri rođenju. Termini «rodno nesukladan» i «rodno sukladan» koriste se također, za opisivanje različitih ponašanja i/ili rodnog izražavanja na ne-rodni način, izbjegavajući termine poput “muževan” ili “ženstven” (prema definiciji APA 2015).

- **Interspolna osoba:** Interspolne osobe se rađaju sa spolnim karakteristikama (kao što su kromosomi, genitalije, i/ili hormonalne strukture) koje ne pripadaju strogo muškim ili ženskim kategorijama ili koje pripadaju objema istovremeno. Liječnici/ce često roditeljima savjetuju izvođenje kirurških i ostalih medicinskih intervencija na interspolnoj novorođenčadi i djeci, da bi njihova tijela (naizgled) bila u skladu s muškim ili ženskim karakteristikama. U većini slučajeva, takve intervencije nisu medicinski nužne i mogu imati ekstremno negativne posljedice na interspolnu djecu kako odrastaju. ‘Interspolna’ stoji za spektar varijacija spolnih karakteristika koje se prirodno javljaju unutar ljudske vrste. Pojam se odnosi i na prihvatanje fizičke činjenice da je spol spektar i da postoje osobe s varijacijama spolnih karakteristika, osim muških i ženskih (Ghattas 2015).
- **Panseksualna/Omniseksualna osoba:** Ovi pojmovi se koriste za opisivanje osoba koje osjećaju romantičnu, spolnu ili emocionalnu želju/privlačnost prema osobama svih rodova i spolova (LGBTQIA Resursni centar – Kalifornijsko sveučilište/kampus Davis, [LGBTQIA Resource Center - University of California/Davis campus N.d.a.]).
- **Kvir (*Queer*):** je postao akademski termin koji uključuje ljude koji nisu heteroseksualni i/ili cisrodni – uključuje lezbijke, gej muškarce, biseksualne i trans osobe. Queer teorija predstavlja izazov heteronormativnim društvenim normama po pitanju roda i spolnosti te tvrdi da su rodne uloge društvene konstrukcije. Tradicionalno termin “queer” je bio uvredljiv pojam te stoga za neke još uvijek ima negativne konotacije. Mnoge LGBT+ osobe su, međutim, obnovile upotrebu termina kao simbola ponosa (ILGA Europe 2015).
- **Preispitivanje (*Questioning*):** To je proces istraživanja vlastitog rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili spolne orijentacije. Neke osobe koriste ovaj termin da bi imenovala svoj identitet unutar LGBT zajednice (LGBTQIA Resursni centar – Kalifornijsko sveučilište/kampus Davis, [LGBTQIA Resource Center - University of California/Davis campus N.d.a.]).

Rodni jednorog

Graphic by:
TSER
Trans Student Educational Resources



To learn more, go to:
www.transstudent.org/gender

Design by Landyn Pan and Anna Moore

Rodni Identitet:

- žensko/žena/djevojčica
- muško/muškarac/dječak
- ostali rod (ovi)

Rodno Izražavanje:

- žensko
- muško
- ostalo

Spol dodijeljen pri rođenju:

- ženski
- muški
- ostalo/interspolni

Fizička privlačnost prema:

- ženama
- muškarcima
- ostalim rodovima

Emocionalna privlačnost prema:

- ženama
- muškarcima
- ostalim rodovima

Spol:

Klasificiranje osoba kao muških ili ženskih. Pri rođenju novorođenčadi se dodjeljuje spol, obično na temelju izgleda njihove izvanjske anatomije. Međutim, spol osobe, kako ga definira biologija, jest kombinacija tjelesnih karakteristika uključujući: kromosome, hormone, unutarnje i vanjske reproduktivne organe te sekundarne spolne. Osobe čiji se biološki spol ne može klasificirati kao muški ili ženski, klasificiraju se kao interspolne osobe premda se mogu identificirati i kao interspolne osobe, muško, žensko, trans osobe ili ostalo.

Izvori: TGEU, 4. srpnja 2016.

Spolna orijentacija:

Odnosi se na sposobnost svake osobe za duboku privrženost, emocionalnu i spolnu privlačnost, intimne i spolne odnose s pojedincima/kama različitog roda ili istog roda ili više od jednog roda.

Izvori: ILGA Europe, 2015.

Rod:

Tradicionalno se odnosi na društveni i kulturalni konstrukt bivanja muškarcem ili ženom. Međutim, neke osobe se ne identificiraju unutar rodne binarnosti muškarac/žena. Rod postoji neovisno o spolu, a rod pojedinca/ke ne mora uvijek odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju.

Izvori: TGEU, 4. srpnja 2016.

Rodno izražavanje:

To je vanjska manifestacija roda, izražena kroz ime osobe, zamjenice, odijevanje, frizuru, ponašanje, glas ili tjelesne karakteristike. Društvo identificira ove znakove kao muške/muževne ili ženske/ženstvene, iako se definicija muževnog i ženstvenog mijenja s vremenom i varira od kulture do kulture. Rodno izražavanje osobe može se “poklapati” s njezinim rodnim identitetom (npr. muškarac koji se muževno rodno izražava), ali to nije uvijek slučaj.

Izvori: temeljeno na definiciji TGEU-a, 4. srpnja 2016.

JESTE LI ZNALI?

Osobe s interpolnim tijelom mogu imati rodni identitet (i spolni orijentacija, u tom slučaju) koliko i osobe s ne-interpolnim tijelom. Neke interpolne osobe imaju interpolni rodni identitet.

Izvori: Ghattas 2015.

Rodni identitet:

Odnosi se na osobni unutarnji osjećaj vlastitog roda. Za trans ljude, njihov vlastiti unutarnji rodni identitet ne poklapa se sa spolom koji im je pripisan pri rođenju. Većina osoba ima rodni identitet muškarca ili žene (ili dječaka ili djevojčice), međutim, rodni identitet nekih osoba ne uklapa se tako jednostavno ni u jedan od dva moguća izbora. Za razliku od rodnog izražavanja, rodni identitet nije vidljiv drugima.

Izvori: TGEU, 4. srpnja 2016.

Terminologija povezana s Trans osobama

- **Cis ili Cisrodna osoba:** Termin koji se koristi za opisivanje osoba koje nisu transrodne. Koristi se na isti način kao što se heteroseksualan koristi sa značenjem nehomoseksualan (TGEU, 4. srpnja 2016.).
- **Rodno varijantne osobe:** Ovaj pojam može označavati osobu čiji se rodni identitet razlikuje od normativnog rodnog identiteta i rodni uloga/normi pripisanih pri rođenju (ILGA Europe 2015).
- **Prilagodba roda:** Termin se odnosi na proces kojim osobe ponovno definiraju rod u kojem žive da bi bolje izrazile svoj rodni identitet. Ovaj proces može, a i ne mora, obuhvaćati medicinsku pomoć uključujući hormonske terapije i bilo kakve kirurške procedure kojima se trans osobe podvrgavaju da bi dovele svoje tijelo u sklad sa svojim rodom. (ILGA Europe, 2015).
- **Operacija prilagodbe spola:** Medicinski termin za ono što trans osobe često zovu operacijom potvrde roda – operacija kojom se primarne i sekundarne spolne karakteristike tijela trans osobe dovode u sklad s njegovom ili njezinom unutarnjom percepcijom sebe (ILGA Europe 2015).
- **Pravno priznavanje roda:** službena procedura za promjenu imena i oznake spola transrodnih osoba u službenim registrima i dokumentima kao što su rodni listovi, osobne iskaznice, putovnice ili vozačke dozvole. U nekim zemljama, nemoguće je pravno priznavanje roda. U drugim zemljama, procedura je često duga, teška i ponižavajuća. (TGEU, 4. srpnja 2016.).
- **Tranzicija:** Ona uključuje neke ili sve od sljedećih osobnih, medicinskih i legalnih koraka: reći vlastitoj obitelji, prijateljima i kolegama; korištenje drugog imena i zamjenica; drugačije odijevanje; promjena imena i/ili spola u osobnim dokumentima; hormonska terapija; i moguće (iako ne uvijek) jednu ili više vrsta kirurških zahvata (koje se nazivaju operacija prilagodbe spola). Točni koraci obuhvaćeni tranzicijom variraju od osobe do osobe. (TGEU, 4. srpnja 2016.).

Postoje li razlike i/ili sličnosti između trans i interpolnih osoba?	
Razlike	Sličnosti
• Interspolnost ima veze s tijelom: biti interspolna osoba znači biti rođen/a sa spolnim karakteristikama koje nisu u skladu s medicinskim i društvenim normama takozvanih muških i ženskih tijela. • Trans ima veze s rodni identitetom: biti trans znači imati rodni identitet koji je različit od roda/spola pripisanog pri rođenju. Većina osoba koje su trans rođene su s tijelom koje se poklapa s medicinskim i društvenim normama takozvanih muških i ženskih tijela.	Objema skupinama izostaje priznanje osnovnog prava na samoodređenje. Interspolnim osobama jer su podvrgnute invazivnim medicinskim tretmanima bez njihovog pristanka; trans osobama jer se često suočavaju s ogromnim preprekama pri dobivanju medicinske skrbi koja im je potrebna, kao i priznavanju njihovog roda.
• Interspolne osobe su podvrgnute invazivnim, nepovratnim tretmanima bez njihovog pristanka. • Trans osobe često traže medicinske intervencije da bi prilagodile svoje tijelo svom rodnom identitetu, ali se suočavaju s problemima pri dobivanju medicinske pomoći koja im treba.	Za obje skupine se – donedavno – smatralo da imaju “poremećaj”, prema medicinskim smjernicama, protokolima i klasifikacijama (iako se trans osobe moraju nositi s “psihološkim poremećajem”, dok je interspolnim osobama dijagnosticiran “fizički poremećaj”). Nedavno je “Poremećaj rodnog identiteta”, koji je uključen u ICD-10 kao psihološki poremećaj, zamijenjen u ICD-11 s novom dijagnozom (Rodna nepodudarnost), koja je uključena u kategoriju “uvjeti povezani sa spolnim zdravljem”.
	Obje skupine pate zbog diskriminacije i kršenja ljudskih prava u društvu u kojem prevladava dihotomija muško - žensko, npr. u školi, na radnom mjestu ili pri bavljenju sportom.
Molimo imajte na umu:	
Interspolne osobe mogu imati rodni identitet koji se ne podudara sa spolom koji im je bio nametnut pri rođenju. Kao rezultat, one se mogu odlučiti koristiti pravne mehanizme dostupne u njihovoj zemlji da bi prilagodile svoje ime, oznaku spola i/ili tijela osobnoj zoni udobnosti. Vrlo često su jedini dostupni mehanizmi oni dostupni trans osobama. U praksi pak, nekim interspolnim osobama može biti spriječen pristup tim mehanizmima ovisno o pravnim ili drugim zahtjevima za svaki od koraka u njihovoj zemlji.	
Izvor: Ghattas 2015; TGEU 18. lipnja 2018.	

Iskustvo bivanja ne-binarnom osobom

Genderqueer ili Gender-fluid ili ne-binarnne osobe su one osobe koje se ne identificiraju s muško/ženskom binarnošću, već negdje izvan ili između. Neke od njih koriste neutralne zamjenice poput “njih” (“they, them”). Svi ovi termini - uključujući **arodne i birodne** osobe – nemaju točno isto značenje, ali svi se odnose na iskustvo roda koje nije samo muško ili žensko. Među svim gore navedenim pojmovima, najučestaliji je “ne-binarnne” (TGEU 2016, 4. srpnja 2016.; Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality] 9. srpnja 2016a).

Zašto termin “ne-binarnne”?

Mnoga društva priznaju samo dva rodna identiteta: muški i ženski. Ova percepcija ponekad se naziva “rodnom binarnošću” jer pojam “binarno” znači nešto što ima “dva dijela” – u ovom slučaju muško i žensko. Stoga, “ne-binarni” kao termin koriste osobe koje se ne identificiraju sa (samo) muškim ili ženskim identitetom (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality] 9. srpnja 2016a).

Ne-binarnne i trans osobe

Ne-binarnne osobe spadaju pod krovni naziv trans. Neke, ali ne sve, ne-binarnne osobe – upravo poput transrodnih osoba koje se identificiraju unutar rodne binarnosti – mogu se podvrći medicinskim zahvatima da bi “prilagodile” svoja tijela svojim rodnim identitetima (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality] 9. srpnja 2016a).

Ne-binarnne i interspolne osobe¹

Ne-binarnne osobe nisu nužno interspolne. Interspolne osobe imaju anatomiju i/ili gene koji se mogu podudarati s biološkom/anatomskom definicijom muškoga i ženskoga. Oni se također obično identificiraju kao muško ili žensko. S druge strane, ne-binarnne osobe obično imaju tijelo koje odgovara biološkoj/anatomskoj definiciji muškog i ženskog, ali one se ne identificiraju kao samo muške ili ženske osobe. (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality] 9. srpnja 2016a).

Neke interspolne osobe mogu se identificirati kao ne-binarnne – na isti način mogu se identificirati kao muškarci ili žene – ali dva identiteta nisu intrinzično povezana.

¹ Ne-binarni i interspolni, kao termini, odnose se na različite stvari.

2. Zločin iz mržnje, govor mržnje i diskriminacija usmjerena protiv LGBT osoba

“(...) nasilje, diskriminacija i druga šteta na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i spolnih karakteristika očituje se u kontinuumu višestrukih, međusobno povezanih i ponavljajućih oblika, u nizu okruženja, od privatnih do javnih, uključujući ona posredovana tehnologijom, i u suvremenom globaliziranom svijetu ona nadilazi nacionalne granice;

(...) nasilje, diskriminacija i druga šteta na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta, spolnog izražavanja i spolnih karakteristika, imaju individualnu kao i kolektivnu dimenziju, te da su djela nasilja i diskriminacije koja su usmjerena na pojedinu osobu također napad na ljudsku raznolikost, te na univerzalnost i nedjeljivost ljudskih prava”.

Izvor: Jogjakartska načela plus 10 (YP+10) 10. studenog 2017²

² “Jogjakartska načela su skup načela o primjeni međunarodnopravnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava u odnosu na spolnu orijentaciju i rodni identitet. Načela potvrđuju obvezujuće međunarodne pravne standarde koje sve države moraju poštivati. Ona predstavljaju obećanje drukčije budućnosti u kojoj sve osobe rođene slobodne i jednake u dostojanstvu i pravima mogu ostvariti to dragocjeno pravo stečeno rođenjem.”

(...)

Načela je razvijala i jednoglasno usvojila uvažena skupina stručnjaka/inja za ljudska prava, iz različitih regija i s različitim pozadinama, uključujući suce/tkinje, akademske djelatnike/ce, bivšeg Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava, Posebne postupke UN-a, članove/ice ugovornih tijela, nevladine organizacije i ostale. Profesor Michael O’Flaherty, izvjestitelj sa sastanka, dao je neizmjeran doprinos sastavljanju i doradi ovih načela.

Ključni događaj u razvijanju Načela bio je međunarodni sastanak mnogih od ovih pravnih stručnjaka/inja koji se dogodio u Yogyakarti u Indoneziji, na Sveučilištu Gadjah Mada od 6. do 9. studenog 2006. Taj sastanak je razjasnio prirodu, djelokrug i implementaciju obveza država u pogledu ljudskih prava u odnosu na spolnu orijentaciju i rodni identitet prema postojećim ugovorima i zakonima o ljudskim pravima

Jogjakartska načela bave se širokim rasponom normi vezanih uz ljudska prava i njihovom primjenom na problematiku spolne orijentacije i rodnog identiteta. Ona uključuje izvansudska pogubljenja, nasilje i mučenja, pristup pravdi, privatnost, ne-diskriminaciju, prava na slobodu izražavanja i okupljanja, zapošljavanje, zdravlje, obrazovanje, imigracijska i izbjeglička pitanja, participaciju javnosti i niz drugih prava.

Načela potvrđuju primarnu obvezu država da ostvaruju ljudska prava. Svako je načelo popraćeno detaljnim preporukama za države. Načela, međutim, također naglašavaju da svi akteri imaju odgovornost promicanja i zaštite ljudskih prava. Zbog toga su drugim akterima, uključujući sustav UN-a za ljudska prava, nacionalne organizacije za ljudska prava, medije, nevladine organizacije i financijske pokrovitelje, namijenjene dodatne preporuke.”. (u Jogjakartskim načelima. “O Jogjakartskim načelima”. Preuzeto s:

<http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/about-the-yogyakarta-principles/>).

2.1. Što je zločin iz mržnje?

Zločin iz mržnje: definicija.

*“Zločini iz mržnje su kaznena djela motivirana pristranošću ili predrasudama prema određenim skupinama osoba. Da bi se kazneno djelo smatralo zločinom iz mržnje, kazneno djelo mora ispunjavati **dva** kriterija: prvo, djelo mora predstavljati **kazneno djelo prema Kaznenom zakonu**; drugo, čin je morao biti **motiviran pristranošću**”*

Izvori: OSCE/ODIHR N.d.

Motivi pristranosti i zaštićene karakteristike:

*“Motivi pristranosti mogu se šire definirati kao **unaprijed stvorena negativna mišljenja, stereotipne pretpostavke, netolerancija ili mržnja usmjerena na određenu skupinu koja dijeli zajedničko svojstvo**, kao što su rasa, etnička pripadnost, jezik, religija, nacionalnost, **spolna orijentacija, rod ili bilo koje drugo temeljno obilježje**. Osobe s invaliditetom također mogu biti žrtve zločina iz mržnje.”*

Izvori: OSCE/ODIHR N.d.

Oblici zločina iz mržnje:

“Zločini iz mržnje mogu uključivati prijetnje, imovinsku štetu, napad, ubojstvo ili bilo koje drugo kazneno djelo počinjeno s motivom pristranosti. Zločini iz mržnje ne utječu samo na pojedince/ke iz određenih skupina. Osobe ili imovina koja je tek povezana s – ili čak percipirana kao član/ica – skupine koja je dijelom zaštićene značajke, kao što su branitelji/ce ljudskih prava, društveni centri ili bogomolje, također mogu biti meta zločina iz mržnje.”

Izvor: OSCE/ODIHR N.d.

JESTE LI ZNALI?

Malta, a od 24. prosinca 2015., i Grčka, jedine su zemlje u Europi koje eksplicitno pružaju zaštitu od diskriminacije na temelju ‘spolnih karakteristika’. Malteški zakon zahtijeva od javnih službi uklanjanje nezakonite diskriminacije i uznemiravanja te promicanje jednakih prilika za sve, neovisno o ovim karakteristikama.

Izvori: Ghattas 2015.

2.2. Što je govor mržnje?

Ne postoji jedinstvena definicija na razini EU-a. Jedna od najbolje poznatih i najčešće korištenih definicija jest ona Vijeća Europe:

“(...) pojam “govor mržnje” podrazumijeva sve oblike izražavanja kojima se šire, potiču, promiču ili opravdavaju rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili drugi oblici mržnje temeljeni na netolerantnosti, uključujući: netoleranciju izraženu u obliku agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog podrijetla.”

Izvor: Preporuka Vijeća Europe br. R (97) 20

Gore navedena Preporuka ne pokriva neke od zaštićenih vrijednosti, ali pojam “ili drugi oblici mržnje”, dakle “dopušta da proširimo djelokrug aktivnosti po drugim osnovama, kao što su, (...) spolna orijentacija (...)” (Zubčević i ost. 2017:10).

2016. godine Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), uvodi sljedeću definiciju – koja je šira i inkluzivnija – prema Općoj preporuci br. 15 o suzbijanju govora mržnje:

“(...) govor mržnje treba shvatiti (...) kao zagovaranje, promicanje ili poticanje, u bilo kojem obliku, omalovažavanja, mržnje ili izopćenja osobe ili skupine osoba, kao i svako uznemiravanje, uvrede, negativne stereotipe, stigmatizaciju ili prijetnju u odnosu na takvu osobu ili skupinu osoba i opravdanje svih prethodnih vrsta izražavanja, na temelju “rase”, boje, porijekla, nacionalnog ili etničkog podrijetla, dobi, invaliditeta, jezika, vjere ili uvjerenja, spola, roda, rodnog identiteta, spolne orijentacije i drugih osobnih karakteristika ili statusa (...) Govor mržnje može poprimiti oblik javnog poricanja, trivijalizacije, opravdanja ili odobravanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina za koje su sudovi zaključili da su se dogodili te glorifikacije osoba osuđenih za počinjenje takvih zločina;”

Izvori: Opća preporuka ECRI-ja br. 15. za javne politike suzbijanja govora mržnje.

Motivi za govor mržnje:

“(...) upotreba govora mržnje može odražavati ili promicati neopravdanu pretpostavku da je korisnik/ca na neki način superioran/a nad osobom ili skupinom osoba na koju je govor mržnje usmjeren;

upotreba govora mržnje za namjeru može imati poticanje ili razumno očekivanje da će imati učinak poticanja drugih na počinjenje, djela nasilja, zastrašivanja, neprijateljstva ili diskriminacije prema onima koji su meta govora i da je to posebno ozbiljan oblik takvog govora.”

Izvori: Opća preporuka ECRI-ja br. 15 za javne politike suzbijanja govora mržnje.

2.3. Što je diskriminacija?

Prema Zakonu EU-a, “*smatrat će se da je došlo do **izravne** diskriminacije kad se prema jednoj osobi postupa manje povoljno nego što se postupa/lo ili bi se postupalo prema drugoj osobi u usporedivoj situaciji*” na temelju zaštićenih karakteristika kao što su raso i etničko podrijetlo, religija ili vjerovanje, invalidnost, dob, spol, spolna orijentacija;

Dok “*će se smatrati da se **neizravna** diskriminacija događa kada bi naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa*” stavili osobe zaštićenih karakteristika “*u posebno nepovoljan položaj*” u usporedbi s osobama koje imaju drugu(e) karakteristiku(e) “*osim ako je ta odredba, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem te su sredstva za postizanje tog cilja prikladna i nužna*”

Izvori: Direktiva 2000/43/EC; Direktiva 2000/78/EC; Direktiva 2004/113/E; Direktiva 2006/54/EC; Direktiva 2010/41/EU.

Diskriminacija i uznemiravanje

Prema zakonu EU-a, **uznemiravanje** se može definirati kao oblik diskriminacije kada i gdje se “*neželjeno ponašanje*”, koje se odnosi na zaštićenu karakteristiku osobe, “*odvija s ciljem ili učinkom kršenja dostojanstva osobe i stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja*”.

Sources: Direktiva 2000/43/EC; Direktiva 2000/78/EC; Direktiva 2004/113/EC; Direktiva 2006/54/EC; Direktiva 2010/41/EU.

Tipovi diskriminacije:

Postoje različiti tipovi diskriminacije ali “*svi mogu voditi ka viktimizaciji i uznemiravanju*”:

Izravna diskriminacija: kada se prema osobi odnose manje povoljno nego prema drugima na temelju njegove ili njezine spolne orijentacije ili rodnog identiteta.

Neizravna diskriminacija: kada bi naizgled neutralna odredba ili praksa stavila osobe određene spolne orijentacije ili rodnog identiteta u nepovoljan položaj u usporedbi s ostalima.

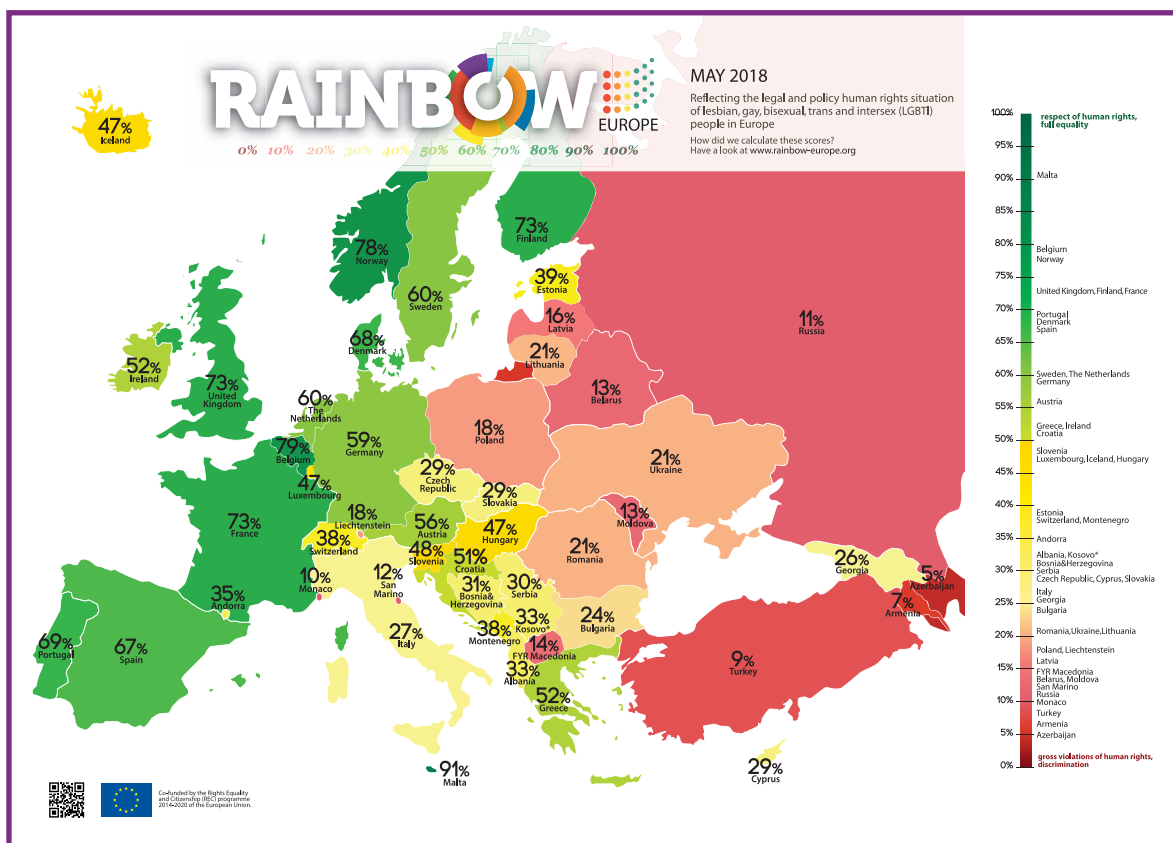
Višestruka diskriminacija: diskriminacija utemeljena na više nego jednoj osnovi.

Doživljena diskriminacija: naziva se još i subjektivna diskriminacija, a odnosi se na iskustvo bivanja diskriminiranim. Iskustvena diskriminacija ne mora nužno povlačiti diskriminaciju u pravnom pogledu.

Viktimizacija: specifičan termin koji opisuje diskriminaciju koju osoba trpi jer je podnijela pritužbu ili je bila svjedok/inja u žalbi druge osobe.

Uznemiravanje: bilo koji čin ili ponašanje koje je nepoželjno od strane žrtve, a koje se obzirom na žrtvinu spolnu orijentaciju, rodni identitet/izražavanje može smatrati i/ili kao uvredljivo, ponižavajuće ili zastrašujuće. Može uključivati izgovorene riječi, geste ili proizvodnju, prikazivanje ili cirkulaciju pisanih riječi, slika ili drugih materijala”.

Izvori: ILGA Europe 2015.



ILGA-ina Dugina mapa Europe 2018

“Mapa i Indeks Dugine Europe za 2018. otkrivaju da manje zemalja napreduje; mnoge od njih stagniraju, uključujući i zemlje koje se tradicionalno percipiraju kao “predvođeće” u ravnopravnosti.

Alat za godišnje vrednovanje ILGA-Europe koji pozicionira 49 zemalja u Europi prema njihovim zakonima i politikama o ravnopravnosti LGBTI osoba, otkriva regiju gdje se pomaci ne odvijaju jednako brzo kao nekada. Ovaj nedostatak održivog napretka u vezi pitanja LGBTI ravnopravnosti trebao bi pokrenuti uzbunu za kreatore/ice politika kao i zagovaratelje/ice.

(...) Dugina mapa Europe snažan je podsjetnik nacionalnim vladama i europskim institucijama o tome kako lako nastupa samozadovoljstvo kada je riječ o čvrstom osiguravanju prava u zakonu. Zaista, dok je Malta i dalje na prvom mjestu, ostale zemlje koje obično smatraju naprednima, nisu među predvodjećima na Karti – uključujući Nizozemsku, koja je zapravo ispala iz prvih deset na Duginoj karti Europe.

Za ILGA-Europu, ova stagnacija je zabrinjavajuća slika, imajući na umu trenutnu političku klimu rastućih razina populizma, nacionalizma i žrtvovanja civilnog društva, koji imaju naročito visok negativan utjecaj na ranjivije skupine, poput LGBTI osoba” (ILGA Europe 14. svibnja 2018.).

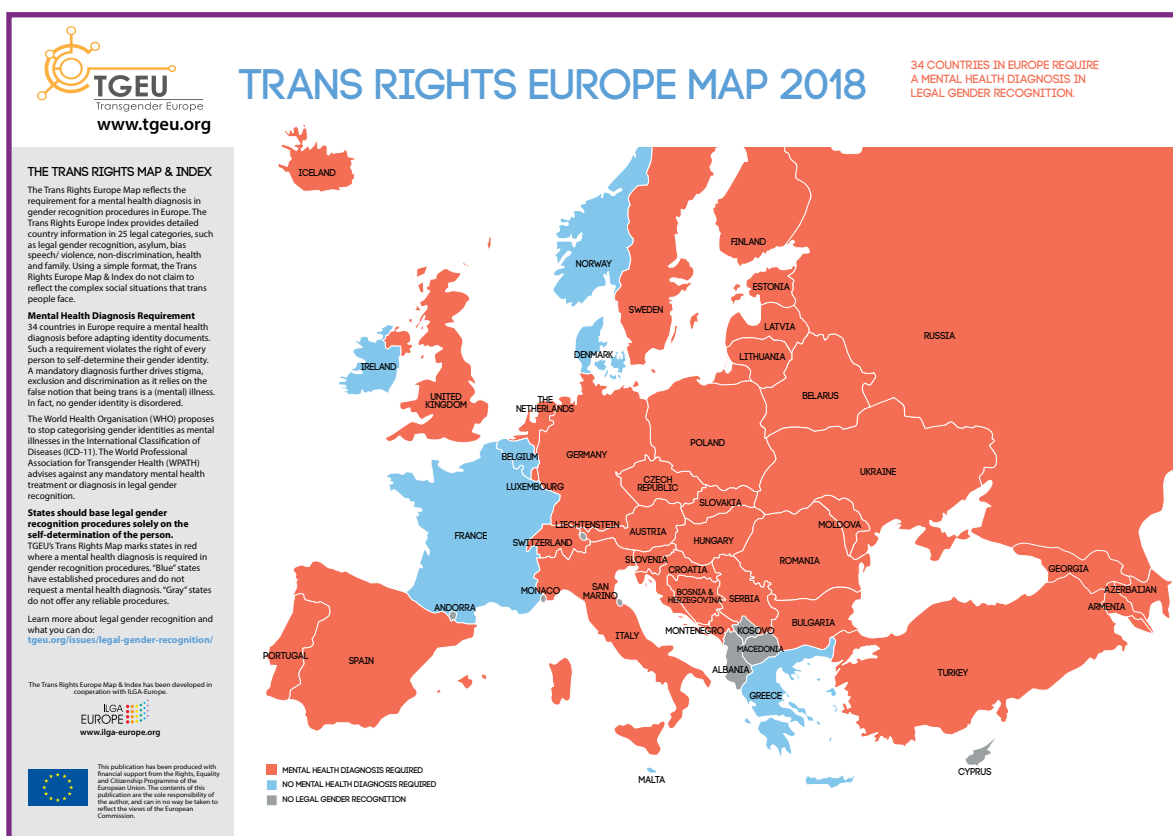


*under UNSCR 1244/99

Symbols:
 ● national / federal application ⊕ applicable in some regions only

www.rainbow-europe.org

ILGA-in Dugin indeks za Evropu 2018 (ILGA Europe svibanj 2018).



TGEU-ova mapa i indeksi Europe s obzirom na prava transrodnih osoba 2018

U suradnji s ILGA-Europom, Transgender Europe objavljuje svake godine “Europsku mapu trans prava” koja odražava uvjet za postavljanjem dijagnoze o mentalnom zdravlju u procedurama priznavanja roda u Europi. Indeks Europske mape trans prava nudi detaljne informacije o zemljama u 25 pravnih kategorija poput - pravnog priznavanja roda, azila, govora predrasuda/nasilja, ne-diskriminacije, zdravlja i obitelji. Koristeći jednostavan format, Europska mapa i indeks trans prava ne tvrde da isti odražava složene društvene situacije s kojima se trans osobe suočavaju.

Uvjeti za postavljanjem dijagnoze o mentalnom zdravlju

34 zemlje u Europi zahtijevaju dijagnozu o mentalnom zdravlju prije prilagodbe osobnih dokumenata. Takav uvjet krši pravo svake osobe da samoodredi svoj rodni identitet. Obvezna dijagnoza dalje potiče stigmatu, isključenost i diskriminaciju obzirom da se oslanja na pogrešno shvaćanje da je biti trans (mentalna) bolest. Zapravo, nijedan rodni identitet nije poremećaj. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) predlaže prestanak kategoriziranja rodni identiteta kao mentalnih bolesti u Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (ICD-11). Svjetska

strukovna organizacija za zdravlje transrodnih osoba (WPATH) savjetuje protiv ikakvih obveznih tretmana ili dijagnoza o mentalnom zdravlju u pravnom procesu priznavanja roda” (TGEU, 14.svibnja 2018).

Nadalje, 14 europskih zemalja nameće prisilnu sterilizaciju kao uvjet za pravno priznavanje roda, zahtjev koji je Europski sud za ljudska prava osudio za kršenje zakona o ljudskim pravima.

U ovoj izjavi, TGEU poziva članove Vijeća Europe da “temelje pravne procedure priznavanja roda isključivo na samoodređenju osobe”.

TGEU’s Trans Rights Map označava crvenom bojom zemlje u kojima je dijagnoza mentalnog zdravlja uvjet u procedurama priznavanja roda. “Plave” države imaju utvrđene procedure i ne zahtijevaju dijagnozu mentalnog zdravlja. “Sive” zemlje ne nude nikakve pouzdane procedure” (TGEU 14. svibnja 2018).

Diskriminacija na temelju rodnog identiteta i spolne orijentacije: Dodatni termini koje trebate znati

- **Bifobija:** strah, nerazumna ljutnja, netolerancija i/ili mržnja prema biseksualnosti i biseksualnim osobama (ILGA Europe 2015).
- **Cisseksizam/Genderizam:** Sveprisutni sustav diskriminacije i isključenosti koji ugnjetava osobe čiji rod i/ili rodno izražavanje spada izvan cis-normativnih konstrukata. Ovaj sustav se temelji na vjerovanju da postoje, i trebaju postojati, samo dva roda te da je nečiji rod ili većina aspekata roda neizbježno vezan za pripisani spol. Unutar cisseksizma, cispender osobe su dominantna skupina i trans*/gender non-conforming osobe su potlačena/ciljna skupina (LGBTQIA Resource Center - University of California, Davis campus N.d.a).
- **Feminizam:** Politički stav i predanost u promjeni političkog položaja žena i promoviranju rodne ravnopravnosti, temeljeno na tezi da su žene podčinjene zbog svog rodnog tijela tj. spola (European Institute for Gender Equality N.d.).
- **Rodna ravnopravnost:** znači da žene i muškarci imaju jednake uvjete za ostvarivanje svojih ljudskih prava u potpunosti, za doprinošenje i uživanja ekonomskog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja. Rodna ravnopravnost je stoga ravnopravno vrednovanje od strane društva sličnosti i različitosti muškaraca i žena i uloga koje oni/e igraju. Temelji se na ženama i muškarcima kao punopravnim partnerima u njihovom domu, zajednici i društvu (UNESCO 2003 April).

- **Heteronormativnost:** odnosi se na kulturne i društvene prakse u kojima se muškarci i žene navode na vjerovanje da je heteroseksualnost jedina zamisliva spolna orijentacija. To implicira da je heteroseksualnost jedini način da se bude “normalan/na” (ILGA Europa 2015).
- **Homofobija:** strah, nerazumna ljutnja, netolerancija i/ili mržnja usmjerena prema homoseksualnosti (ILGA Europa 2015).
- **Patrijarhat:** Doslovno ‘vladavina oca’ a općenito odnosi se na društvenu situaciju u kojoj su muškarci dominantni nad ženama po bogatstvu, statusu i moći. Patrijarhat je povezan sa skupom ideja, ‘patrijarhalnom ideologijom’ koja nastoji objasniti i opravdati ovu dominaciju te je pripisuje urođenim prirodnim razlikama između muškaraca i žena. Sociolozi nastoje vidjeti patrijarhat kao društveni proizvod, a ne kao rezultat urođenih razlika među spolovima i usmjeravaju pozornost na način na koji rodne uloge u društvu utječu na razlike u moći između muškaraca i žena. (Online rječnik društvenih znanosti N.d.a)
- **Seksizam:** radnje ili stavovi koji diskriminiraju osobe isključivo na temelju njihovog roda. Seksizam je povezan s moći na način da se prema onima koji imaju moć tipično odnosi s favoriziranjem, a one koji nemaju moć se tipično diskriminira. Seksizam je također povezan sa stereotipima pošto su diskriminatorne radnje ili stavovi često utemeljene na lažnim vjerovanjima ili pretjeranim poopćenjima o rodu ili gledanju roda kao relevantnog kada on to nije (Online rječnik društvenih znanosti N.d.c).
- **Transfobija:** je matrica kulturalnih i osobnih vjerovanja, mišljenja, stavova i agresivnog ponašanja utemeljenih na predrasudama, gađenju, strahu i/ili mržnji usmjerenoj protiv pojedinaca/ki ili skupina koje nisu u skladu s ili prelaze društvena rodna očekivanja i norme. Transfobija posebice utječe na pojedince/ke čiji se rodni identitet u kojem žive ili rodno izražavanje razlikuje od rodne uloge pripisane im pri rođenju, i očituje se na razne načine, npr. kao izravno fizičko nasilje, transfobni govor i vrijeđanje, diskriminirajuće medijsko izvještavanje te društveno isključivanje. Transfobija također uključuje institucionalizirane oblike diskriminacije kao što su kriminalizacija, patologizacija, ili stigmatizacija non-conforming rodnih uloga i izražavanja (TGEU, 4. srpnja 2016.).

Brak, obitelj, roditeljstvo i LGBT osobe

- **Ugovor o zajedničkom životu:** dvije osobe koje žive zajedno na istoj fizičkoj adresi mogu, u nekim europskim zemljama (i regijama), sklopiti pravni ugovor o nekim praktičnim pitanjima (koja variraju od zemlje do zemlje). Prava koja proizlaze iz zajedničkog suživota su ograničena. (ILGA Europa 2015).
- **Prava na skrbništvo:** kada se pojedina LGBTI osoba, trans roditelji ili istospolni par tretira na isti način kao i parovi različitog spola i samci/kinje pri razmatranju skrbništva nad djetetom (ILGA Europa 2015).
- **Zajedničko usvajanje:** kada je istospolnom paru dozvoljeno prijaviti se za usvajanje djeteta (ILGA Europa 2015).
- **Bračna jednakost:** kada nacionalno zakonodavstvo u vezi s brakom također uključi istospolne parove – npr. rodno neutralne termine za supružnike/ce. Ponekad mediji i donositelji/ce odluka pogrešno nazivaju proširenje postojećeg bračnog zakonodavstva na istospolne parove „gej brakovima“. Što zaista misle jest bračna jednakost; nijedna zemlja nije stvorila zakon o braku posebno za istospolne parove (ILGA Europa 2015). Nadalje, bračna jednakost također utječe na osobe koje su u istospolnim vezama ali se ne identificiraju kao gej (npr. biseksualne osobe, itd.) i trans osobe koje su u vezama s osobama drugih rodova, ali nisu promijenile svoje pravne dokumente i s toga se, od strane države, smatraju istospolnim parom.
- **Registrirano partnerstvo:** pravno priznavanje odnosa ne uvijek s istim pravima i/ili prednostima kao brak – sinonim za životno partnerstvo ili građansko partnerstvo (ILGA Europa 2015).
- **Dugina obitelj:** je obitelj koju čine istospolni ili LGBT roditelji. Kao dugina obitelj može se definirati bilo koja lezbijka, gej, biseksualna osoba, trans/rodno raznolika osoba, interspolna osoba, ili queer osoba koja se identificira kao LGBT i koja ima dijete ili djecu; ili planira imati dijete ili djecu putem: inseminacije putem donora (poznatog ili nepoznatog), surogat majčinstva (altruističnog ili komercijalnog), udomiteljstva, udomiteljstva do posvajanja, posvajanja (domaćeg ili međunarodnog), vezama između osoba drugačijeg rodnog identiteta, su-roditeljstvom ili drugim sredstvima. Ove obitelji, kao mnoge moderne obitelji, dolaze u svim oblicima i veličinama i nastaju na puno različitih načina (prema definiciji Duginih obitelji N.d.).

- **Istospolne veze ili parovi:** pokriva veze ili parove koji se sastoje od dvije osobe istog spola (ILGA Europa 2015).
- **Istospolni brak:** ne postoji zemlja koja ima specifične zakone o braku jedino za istospolne parove. Pravi termin je bračna jednakost, s obzirom da je cilj otvoriti zakone o braku za istospolne parove ne bi li im se dalo ista prava kao parovima različitog spola (ILGA Europa 2015).
- **Posvajanje od strane drugog roditelja/ice:** kada je istospolnom partneru dozvoljeno posvojiti partnerovo/ičino biološko dijete/djecu (ILGA Europa 2015).
- **Surogat majčinstvo:** dogovor prema kojem žena nosi i rađa dijete za drugi par ili za drugu osobu (ILGA Europa 2015).

3. Upotreba prikladnih termina i jezika.

Neprikladni/problematični termini/fraze	Prikladni/preferirani termini/fraze
(Javno) priznat/a gej/lezbijka/biseksualna osoba Takve fraze sugeriraju osjećaje srama, sramote, krivnje (GLAAD 2016).	Out/otvoreno gej/lezbijka/biseksualna osoba
Rođen/a kao muško/žensko – Postao/la muškarac/žena – Biološki/Anatomski muško ili žensko (vidi “Promjena spola” i “Transseksualna osoba”).	Muški/Ženski rod dodijeljen pri rođenju Trans muškarac/ Trans žena/ Trans ne-binarna osoba
Homoseksualne osobe Osobe se klasificira kao homoseksualne na temelju njihovog roda i roda njihovih seksualnih partnera. Kada je partnerov/ičin spol isti kao pojedine osobe, tada se osoba kategorizira kao homoseksualna. Preporučuje se koristiti termine lezbijka ili gej muškarac umjesto homoseksualne osobe. Termini lezbijka i gej se smatraju neutralnima i pozitivnima i fokus je na identitetu osoba umjesto njihove seksualizacije ili patologizacije (ILGA Europa 2015).	Gej / Lezbijka
Suprotni spol / Veza osoba suprotnog spola Pojam “suprotni” temelji se na netočnoj pretpostavci da postoje samo dva moguća spola i da su oni nepromjenjivi (ILGA Europa 2015).	Veza osoba različitog spola

Promjena spola Ova fraza je neprikladna/problematična jer ima značenje “intervencije” i/ili procedure “obnove” – oboje u cilju “popravljanja problema”. Upućivanje na “operaciju promjene spola,” ili koristeći termine kao što su “pred-operativni” ili “post-operativni,” sugerira da osoba mora proći operaciju da bi napravila tranziciju. Također, nemojmo zaboraviti da se mnoge trans osobe mogu i ne moraju podvrći medicinskim postupcima tijekom njihove tranzicije, iz različitih razloga (npr. zdravstvenih razloga, financijskih razloga, straha od ishoda ili komplikacija itd.). Ali to ne znači da su te osobe “manje” žene ili muškarci nego trans osobe koje su se podvrgle takvim zahvatima (Theofilopoulos 2015; GLAAD 2016). Rod osobe je stvaran i valjan bez obzira kojim postupcima tranzicije se one odabrale podvrći. Napokon, trebalo bi naglasiti da je realizacija ovih postupaka često prikazana na pojednostavljen i netočan način.	Tranzicija
Spolni i/ ili gej/lezbijski/biseksualni izbor ili preferencija ili ukus LGB osobe – upravo kao cis-strejt osobe – ne biraju svoju spolnu orijentaciju. Također, spolna orijentacija osobe nije stil života – to je osnovna karakteristika ljudske prirode i osobnosti. Neki mogu koristiti termin “izbor”, “preferencija” ili “ukus” kada govore o spolnoj orijentaciji LGB osoba da bi pokazali da je to nešto što se može “promijeniti” ili još gore “izliječiti” (Theofilopoulos 2015; GLAAD 2016).	Spolna orijentacija
(Specijalna) prava LGBT osoba / LGBT “agenda” Tako nešto ne postoji. LGBT osobe zahtijevaju jednak tretman i jednaka prava. One ne zahtijevaju “privilegije” i/ili “specijalni tretman” (Theofilopoulos 2015; GLAAD 2016).	Ljudska prava LGBT osoba ili Jednaka prava
Treći rod Ako je osoba transrodna to ne znači nužno da je ova osoba “trećeg roda.” Većina transrodnih osoba ima rodni identitet koji je ili muški ili ženski te bi se prema njima trebalo odnositi kao prema bilo kojem drugom muškarcu ili ženi (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost, 9. srpnja, 2016b).	Žena, muškarac, Ne-binarna osoba itd.

Transseksualna osoba Ovo je stariji termin koji svoje podrijetlo vuče iz medicinskih i psihologijskih zajednica. Termin i dalje preferiraju neke osobe koje su trajno promijenile – ili žele promijeniti – svoje tijelo putem medicinskih intervencija (uključujući, ali ne ograničavajući se na hormone i/ili operacije). Za razliku od transrodnih ili trans, transseksualna osoba nije krovni pojam. Najbolje je pitati koji pojam osoba preferira. Ako osoba preferira, koristite kao pridjev: transseksualna žena ili transseksualni muškarac (TGEU 4. srpnja, 2016.).	Transrodna osoba ili Trans
--	--

Pogrdni/uvredljivi pojmovi i fraze		
Pojam	Odnosi se na	Opis/Analiza
Peder, homo, tetkica	gej/biseksualne/panseksualne muškarce (ali ponekad na LGBT osobe općenito)	Vrlo učestali pogrdni i uvredljivi nazivi – sa seksističkom pozadinom – većinom se koristi protiv gej/biseksualnih/panseksualnih muškaraca.
Nemoralni, grešnici, požudni, pohotni	LGBT osobe	Termini koji se odnose na sve LGBT osobe. Iza takve upotrebe obično stoji religiozna pozadina. Iako mnogi/e predstavnici/e religija i religioznih osoba koriste svoja religiozna vjerovanja da podrže anti-LGBT mišljenja, ne zaboravimo da su milijuni LGBT osoba širom svijeta i sami religiozni i da mnoge religije, doktrine i crkve, kao i moderni teolozi/ginje, prihvaćaju LGBT osobe i raznolikost. Ako želite saznati više o LGBT osobama i njihovom odnosu s religijom (i obrnuto), posjetite temu “Religion & Faith” of the Human Rights Campaign Foundation at www.hrc.org/explore/topic/religion-faith
Devijantni, poremećni, disfunkcionalni, bolesni, izopačeni, destruktivni.	LGBT osobe	Termini poput “devijantna,” “bolesna” i “poremećena” osoba, koriste se za prikazivanje LGBTQ osoba kao manje ljudskima, mentalno bolesnima ili kao opasnima za društvo. Ideja da je biti LGBT mentalni poremećaj diskreditirana je znanstvenim istraživanjem – saznajte više u ulomku “11 + 1 najčešćih negativnih stereotipa, predrasuda i mitova” (GLAAD 2016).

Obmanjivi, varljivi, koji se pretvaraju, pozeri, zamke, s maskom	Trans osobe	Rodni identitet je sastavni dio identiteta osobe. Takvi opisi su netočni, klevetnički i uvredljivi (GLAAD 2016). Takvi opisi proizlaze iz vjerovanja da rodni identitet trans osobe nije “istinit” ili da trans osobe pokušavaju “prevariti” ostale (većinom koriste cis-strejt muškarci za trans žene).
Shemale, trandža	Trans žene	Takvi nazivi dehumaniziraju transrodne osobe (GLAAD, 2016). Izraz trandža posebice je jako uvredljiv (LGBTQIA istraživači centar – Kalifornijsko sveučilište, kampus Davis N.d.b). Ovo su uvredljivi termini koji se često koriste protiv trans žena i mogu se naći u porno industriji i porno web stranicama. Takvi termini seksualiziraju i objektiviziraju trans žene.
Tako gej/queer(kvir)/lezbijski itd.	Gej muškarci, ali ponekad LGBT osobe općenito	Uvredljiv termin za gej osobe i/ili LGBT osobe općenito. Njihov rodni identitet i/ili spolna orijentacija koristi se za opisivanje nečega što je vrlo odbojno, nepoželjno i/ili ružno (LGBTQIA istraživači centar – Kalifornijsko sveučilište, kampus Davis N.d.b).
Transvestit/ <i>Crossdresser</i>	Trans žene	Uvredljiv termin koji se većinom koristi protiv trans žena i crossdressera. Rijetko, neke trans osobe koriste ovaj termin da bi se identificirale. Ali čak i ako je to slučaj, uvijek radije koristite pojam “trans” ili “transrodni” za trans osobe (Theofilopoulos 2015). Iako prihvatljiviji nego transvestit, <i>crossdresser</i> kao termin, je i dalje problematičan, jer se koristi za poricanje identiteta trans osoba (većinom se koristi za opisivanje trans žena kao “muškaraca u haljinama”) i naravno temelji se na vrlo binarnom pogledu na rod, gdje su određena odjeća i ostali modni dodaci isključivo namijenjeni muškarcima ili ženama.

Osobe s neodređenim, nejasnim, nepoznatim spolom	Interspolne osobe	Priznavanje samo dva spola (muški i ženski) vodi ka kategorizaciji interspolnih osoba kao osoba “neodređenog”/“nepoznatog” spola. Takva kategorizacija iskazuje nepoštovanje prema interspolnim osobama, lišava interspolne osobe prava na vlastita tijela i mogu također dovesti do povrede njihovog prava na tjelesni integritet putem medicinskih postupaka izvedenih bez informiranog pristanka pacijenta/ice. (Ghattas 2015).
Hermafrodit	Interspolne osobe	Pogrdni i uvredljiv naziv za interspolne osobe – sa značenjem “čudnosti” i “abnormalnosti”. Ali čak i pojam “interspolna osoba” se ispočetka koristio kako bi se opisao poremećaj koji treba “popraviti”. Tijekom posljednjih desetljeća, termin “interspolni” usvojen je od strane branitelja (interspolnih) ljudskih prava kao krovni pojam utemeljen na ljudskim pravima (Theofilopoulos 2015; Ghattas, 2015).

4. 11 + 1 najčešći negativni stereotipi, predrasude i mitovi

Predrasude i stereotipi	
Predrasude: Imati predrasude znači suditi o pojedincu/ki ili skupini pojedinaca/ki na temelju njihovih društvenih, fizičkih ili kulturalnih karakteristika. Takvi sudovi su obično negativni, ali predrasude mogu također biti ostvarene kako bi se dala neprikladna naklonost i prednost članovima/cama pojedinih skupina. Na predrasude se često gleda kao na stav koji je osnovna komponenta diskriminacije.	Stereotip: U sociologiji, stereotip je uvijek društveni konstrukt koji može imati neku osnovu u stvarnosti ali je bruto generalizacija (npr.: žene vole romantične romane). Stereotipizirati znači primijeniti te bruto generalizacije na ljude ili situacije a ne gledati ih kao individualne varijacije.
Izvor: Online rječnik društvenih znanosti N.d.b; Online rječnik društvenih znanosti N.d.d	

Ashmore i Del Boca uvode široku i neutralnu definiciju stereotipa, prema kojoj je “stereotip skup vjerovanja o osobnim atributima društvene skupine” (Ashmore i Der Roca 1981:21). Kao što Jussim i ost. ističu, prema gore navedenoj definiciji, stereotipi

mogu ali ne moraju biti točna i racionalna, široko dijeljena, svjesna, kruta pretjerivanja po pitanju razlika skupina, pozitivnih ili negativnih, ili utemeljenih na esencijalnim ili biološkim opravdanjima. Stereotipi mogu i ne moraju biti uzrok ili učinak predrasuda, ili uzrok naklonjenosti i samoostvarujućih proročanstava. (Jussim i ost. 2009:201).

Ali stereotipi su češće negativni i samo izražavanje pozitivnih stereotipa ukazuje na mogućnost izražavanja negativnih stereotipa:

U terminima negativnosti, podaci su jasni, i vjerojatno bismo trebali to priznati potpunije, kao što općenito radimo u vezi predrasuda. Iako mogu biti pozitivni, stereotipi su prvenstveno negativni. Generiramo puno više negativnih nego pozitivnih stereotipa kada se to od nas traži, a čak se i izražavanje pozitivnih stereotipa ne gleda pozitivno. Razmotrite kako bismo mogli reagirati na ljude koji tvrde da afro-amerikanci imaju pozitivne osobine glazbene i sportske nadarenosti. Problem, dijelom, je taj da ako izrazimo pozitivne stereotipe, pretpostavlja se da imamo i negativne, također (Stangor 2009:2).

Najčešći negativni stereotipi, predrasude i mitovi protiv LGBT osoba	
STEREOTIPI, PREDRASUDE, MITOVI	ČINJENICE
“LGB osobe su mentalno bolesne (perverznejaci, pedofili, sodomiti, bestijalci, silovatelji, psihopati itd.)”.	“Homoseksualnost” je prvi put depatologizirana u 1973. kada je Američko udruženje psihijatara uklonilo termin/dijagnozu “homoseksualnosti” iz svog Dijagnostičkog i statističkog priručnika (DSM) (Drescher 2015 December 4). 17. svibnja 1990. Generalna skupština Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) uklonila je homoseksualnost sa svog popisa mentalnih poremećaja. 2004. Međunarodni dan protiv homofobije (danas također protiv transfobije i bifobije) je stvoren da bi se “privukla pažnja donositelja zakona, kreatora javnog mnijenja, društvenih pokreta, javnosti i medija na nasilje i diskriminaciju koju doživljavaju LGBTI osobe na međunarodnoj razini” (IDAHOTB N.d.). Datum 17. svibnja je odabran za proslavu ovog dana kao komemoracija odluke Svjetske zdravstvene organizacije (IDAHOTB N.d.).

<i>“Trans osobe su mentalno bolesne (shizofrenične, poremećene, disfunkcionalne itd.)</i>	Godine 2018. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) objavila je novu inačicu Međunarodne klasifikacije bolesti - ICD 11 koja je uklonila trans identitete iz poglavlja o poremećajima mentalnog zdravlja. Sve trans-povezane dijagnoze uklonjene su iz poglavlja Poremećaji mentalnog zdravlja. Novo poglavlje, Uvjeti vezani uz seksualno zdravlje, dodano je ICD-u i uključuje novu dijagnozu “Rodne nepodudarnosti” koja je zamijenila prethodnu dijagnozu “Poremećaj rodnog identiteta”. Prema TGEU: “Nadamo se da će ovaj pomak nastaviti pružati pristup brizi za rodnu jednakost, dok će također završiti dugu povijest takozvanih “konverzijskih terapija”, prisilne medikalizacije, prisilne hospitalizacije i prisilne sterilizacije za trans i rodno različite ljude. (...) Povijesno gledano, patologizacija rodnog identiteta kroz ICD tijekom proteklih desetljeća doprinijela je ogromnoj stigmi, diskriminaciji, uznemiravanju, kriminalizaciji i zlostavljanju na temelju rodnog identiteta i izražavanja.” (TGEU 18. lipanj 2018).
<i>“Postoji samo jedan pravi način da budete istinski transrodna osoba - prave transrodne osobe podvrgavaju se liječenju i/ili prelaze na pravno priznavanje svog roda”.</i>	Rodni identitet je način na koji osobe doživljavaju svoj rod i ne ovisi o proceduri tranzicije koje mogu uslijediti. Neke trans osobe žele medicinski prijeći, promijeniti svoje pravne dokumente ili promijeniti svoj izgled, ali to ne vrijedi za sve. S druge strane, neke osobe žele prijeći na neke od gore opisanih načina, ali to nisu u mogućnosti učiniti iz raznih razloga (npr. financijski, zdravstveni ili sigurnosni razlozi). Prema Nacionalnom centru za transrodnu jednakost: “Neke transrodne osobe odlučuju se za medicinsku tranziciju, a neke ne. Neke transrodne osobe odlučuju legalno promijeniti svoje ime ili osobne dokumente, a neke ne. Neke transrodne osobe odlučuju promijeniti svoj izgled (poput odjeće ili kose), a neke ne. Isto tako, neke transrodne osobe mogu željeti napraviti mnoge od tih stvari, ali ne mogu iz sigurnosnih razloga ili jer si to ne mogu priuštiti. Identitet transrodne osobe ne ovisi o tome što je ona učinila ili nije u tranziciji, a nijedno putovanje dvaju transrodnih osoba nije točno jednako” (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost, 9. srpnja 2016c).

<i>“Nebinarne osobe su samo novi trend i/ili su zbunjene”.</i>	“Nebinarne osobe nisu ništa novo. Nebinarne osobe nisu zbunjene svojim rodnim identitetom, niti slijede novi hir - ne-binarni identiteti su tisućljećima priznati od strane raznih kultura i društava širom svijeta” (Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost, 9. srpnja 2016c).
<i>“Trans osobe žele i/ili mogu raditi samo kao seksualni/e radnici/e.”</i>	Istina je da su mnoge transrodne osobe seksualni/e radnici/e. No, to je izbor koji su često prisiljene napraviti zbog diskriminacije i uznemiravanja u sektoru zapošljavanja. Istraživanje i dostupni podaci o angažmanu trans osoba u seksualnom radu vrlo su ograničeni, a istraživanja se uglavnom usredotočuju na cisrodne ženske seksualne radnice koje rade na ulici. Prema TGEU-u, „Udio trans osoba među seksualnim radnicima/cama je specifičan za kontekst. Prema „TvT anketi o društvenim iskustvima trans osoba i rodno raznolikih osoba“, devedeset i devet posto ispitanika/ca u Kolumbiji, 76 posto u Turskoj, 68 posto u Venezueli izjavilo je da zarađuju za život seksom.”³ TAMPEP-ovo izvješće o mapiranju iz 2009. godine navodi da je 6 posto svih seksualnih radnika/ca u Europi transrodno, dok je 7 posto cisrodnih muškaraca. Međutim, ove brojke bi mogle biti veće, budući da je vrlo malo projekata koji rade s cisgender muškarcima i trans seksualnim radnicima/ama. (...) Trans osobe bave se seksualnim radom iz različitih razloga, najčešće zbog toga što žive u transfobnom okruženju i suočavaju se sa strukturnim preprekama pristupu obrazovanju i zapošljavanju te stoga imaju ograničene ekonomske mogućnosti i mogućnosti zapošljavanja. Nedostatak brzog, transparentnog i dostupnog pravnog priznavanja roda daljnji je faktor. Maltretiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama moglo bi se, barem djelomično, odbiti identifikacijskim dokumentima s imenom i spolom koji se podudaraju s rodnim identitetom ili izražavanjem. Bez ovog priznanja, stope napuštanja školovanja, nedovoljna uspješnost i samoubojstvo ostaju stvarnost za mnoge trans osobe u obrazovanju.

³Dostupno ovdje: <https://transrespect.org/wp-content/uploads/2015/08/TvT-PS-Vol9-2015.pdf>

U mnogim zemljama, za mnoge trans osobe, njihova niska razina ili nedostatak obrazovanja te uočena razlika između rodnog izražavanja osobe i podataka u osobnim dokumentima također stavljaju legalno zapošljavanje i pravedno plaćanje van dosega. Kao rezultat toga, one su izložene siromaštvu, beskućništvu i neadekvatnom pristupu zdravstvenoj skrbi, uključujući nemogućnost financiranja prilagodbe spola. Svi ti čimbenici doprinose velikom broju trans osoba među seksualnim radnicima/ama u nekoliko konteksta” (TGEU 17. prosinca 2015). Također, prema izvješću Odbora za pravna pitanja i ljudska prava Parlamentarne skupštine Vijeća Europe:

“19. Diskriminacija transrodnih osoba događa se osobito u zdravstvenom sektoru i **na tržištu rada**, a takve su osobe vrlo ranjive na zločine iz mržnje. Čini se da mnogi ljudi, uključujući liječnike/ca i nastavnike/ce, jednostavno ne znaju što je to i povezuju fenomen s prostitucijom na egzotičnim lokacijama.

20. Učinci diskriminacije popraćeni su poteškoćama u dobivanju medicinskih intervencija potrebnih za ostvarenje njihovog rodnog identiteta i u stjecanju pravnog priznanja. Ove poteškoće mogu u velikoj mjeri spriječiti uživanje drugih prava, **posebno prava na rad, ostavljajući mnoge transrodne osobe suočene sa siromaštvom, a u nekim državama članicama, malo alternativa uključivanju u seksualni rad.** Ova ekstremna socijalna isključenost nosi sa sobom ozbiljne zdravstvene rizike i veliku ranjivost na zlostavljanje od strane policije i kriminalaca/ki” (Vijeće Europe, 23:9 ožujak 2010.).

Nadalje, prema novijem izvješću Vijeća Europe:

“Diskriminacija transrodnih osoba može se dogoditi kada se ne oslovljavaju ispravnim imenom i/ili zamjenicom ili kada im se uskraćuju slobodni dani na poslu za prilagodbu spola (...) kada muškarci i žene odlaze u mirovinu u različitoj dobi, transrodne žene mogu biti prisiljene čekati državnu mirovinu dok ne dostignu dob za umirovljenje muškaraca. Zaposlenici/e koji/e

	su out na poslu, ili se sumnja da su lezbijke, gejevi, biseksualne ili transrodne osobe, mogu iskusiti neizravnu diskriminaciju od strane poslodavaca/ki, kolega/ica ili klijenata/ica, što može uključivati seksualno eksplicitne primjedbe koje imaju za cilj osramotiti ili izrugivati se. (...) Ankete pokazuju da do 77% transrodnih zaposlenika/ica ne govori svojim poslodavcima/kama o svom rodnom identitetu, a 50% njih smatra da je to stresno. Mogu se naći stjerani na margine tržišta rada i izvan formalnog zapošljavanja, što u nekim državama članicama Vijeća Europe rezultira radom transrodnih žena u seks industriji” (Vijeće Europe, rujan 2011: 118-120).
<i>“HIV je bolest koja je povezana [samo] s LGBT osobama”.</i>	“Prijenos HIV-a može se dogoditi tamo gdje postoji nezaštićeni spolni odnosi između pojedinaca, dok je jedna osoba HIV pozitivna. To se može dogoditi između partnera/ica istog ili različitog spola te je relativno učestalije među ključnim populacijama uključujući MSM [muškarci koji imaju spolne odnose s muškarcima] i transrodne osobe. MSM i transrodne osobe imaju povećan rizik od infekcija HIV/SPB bolestima dijelom zbog mrežnih učinaka. Svaka seksualna mreža u kojoj osobe imaju višestruke i istodobne seksualne partnere/ice posebno je pogodna za širenje HIV-a. Postoje čvrsti dokazi o visokim stopama ponašanja s rizikom zaraze HIV-om među MSM i transrodnim osobama u svim zemljama u kojima su provedena istraživanja. Osim toga, nekoliko epidemioloških studija koje postoje među transrodnim osobama pokazale su nerazmjerno visoku prevalenciju HIV-a, u rasponu od 8% do 68%, ovisno o kontekstu i vrsti provedene studije. Međutim, istraživanja i podaci vezani uz transrodno zdravlje minimalni su u odnosu na studije izvedene na MSM populaciji koje se bave zdravstvenim problemima. Nezaštićeni analni seks je praksa najvećeg rizika za seksualni prijenos HIV-a među MSM i transrodnim osobama. Međutim, važno je napomenuti da kršenje ljudskih prava i marginalizacija mogu potaknuti širenje HIV-a i ugroziti pristup uslugama prevencije i liječenja HIV-a.

	Čimbenici kao što su stigma, diskriminacija, kriminalizacija i nasilje temeljeno na spolnoj orijentaciji i rodnom identitetu doprinose ometanju pristupa zdravstvenim i socijalnim uslugama, kao i prevenciji HIV-a, liječenju i uslugama skrbi za te populacije. Ta se pitanja dodatno pogoršavaju budući da pojedinci/keobuhvaćajuvišestrukeoblikene nepovoljnog položaja na temelju rase, socioekonomskog statusa, migracijskog statusa uz spolnu orijentaciju i rodni identitet. Nadalje, mnogi pojedinci/ke, uključujući gej muškarce, transrodne osobe i/ili MSM, identificirani su kao „ključne populacije“, što je pojam koji se odnosi na one koji su najvjerojatnije izloženi HIV-u kao rezultat kontinuirane sustavne marginalizacije i diskriminacije. Ova skupina uključuje i seksualne radnike/ce, ljude u zatvorima i drugim zatvorenim prostorima, kao i ljude koji ubrizgavaju drogu. Odgovaranje na te izazove, stoga, zahtijeva rješavanje pravnih i političkih prepreka, uključujući kriminalizaciju istospolnih odnosa i transrodnih osoba koje mnoge LGBTQI osobe čine ranjivim na HIV i ometaju njihov pristup i korištenje zdravstvenih usluga općenito i onih povezanih s HIV-om” (Svjetska zdravstvena organizacija 2016:7).
<i>“LGBT osobe nisu sposobne odgajati djecu / djeca LGBT osoba će biti disfunkcionalna”.</i>	Prema Američkom psihološkom udruženju, Kalifornijskom psihološkom udruženju, Američkom psihijatrijskom udruženju i Američkom udruženju za brak i obiteljsku terapiju: “(...) znanstveno istraživanje koje je izravno usporedilo ishode za djecu s gej i lezbijskim roditeljima s ishodima za djecu s heteroseksualnim roditeljima dosljedno je pokazalo da su lezbijski i gej roditelji jednako sposobni kao i heteroseksualni roditelji, a njihova djeca su psihički zdrava i prilagođena kao i djeca koju su odgojili heteroseksualni roditelji. Empirijska istraživanja u posljednja dva desetljeća nisu uspjela pronaći nikakve značajne razlike u roditeljskim sposobnostima lezbijki i gej roditelja u usporedbi s heteroseksualnim roditeljima” (APA listopad 2010 25:20-21).

<i>“Djeca LGBT osoba definitivno će postati LGBT”.</i>	Prema istom izvoru, dosadašnja empirijska istraživanja ne mogu “podržati pogrešno shvaćanje da imanje homoseksualnog roditelja štetno djeluje na razvoj rodnog identiteta djeteta (tj. osobni psihološki osjećaj bivanja muškom ili ženskom osobom)” i “ne postoji znanstveni konsenzus o specifičnim čimbenicima koji uzrokuju da pojedinac/ka postane heteroseksualan/a, homoseksualan/a ili biseksualan/a - uključujući moguće biološke, psihološke ili društvene učinke spolne orijentacije roditelja. Dostupni dokazi ukazuju na to da je velika većina odraslih lezbijki i gejeva odgajana od strane heteroseksualnih roditelja, a velika većina djece koju odgajaju lezbijke i gej roditelji na kraju odrastu u heteroseksualne osobe” (APA, 25. listopada 2010. 25:22-24).
<i>“LGBT osobe se rađaju (ili postaju) LGBT zbog specifičnih razloga/okolnosti”.</i>	Prema Američkom psihološkom udruženju: “Ne postoji konsenzus među znanstvenicima/cama o točnim razlozima zbog kojih pojedinac/ka razvija heteroseksualnu, biseksualnu, gej ili lezbijsku orijentaciju. Iako su mnoga istraživanja proučavala moguće genetske, hormonalne, razvojne, društvene i kulturne utjecaje na spolnu orijentaciju, nisu pronađeni nikakvi nalazi koji bi dopustili znanstvenicima/cama da zaključe da je spolna orijentacija određena ikakvim specifičnim čimbenikom ili čimbenicima. Mnogi misle da i priroda i odgoj igraju složene uloge; većina ljudi doživljava mali ili nikakav osjećaj izbora o svojoj spolnoj orijentaciji” (APA 2008:2).
<i>“Aseksualnost ne postoji – aseksualne osobe samo žive u celibatu”.</i>	“Aseksualnost nije celibat – celibat je izbor da se suzdržavamo od spolne intimnosti dok je aseksualnost orijentacija koja rezultira manjkom spolne privlačnosti” (AVEN N.d.b). Štoviše, aseksualne osobe mogu imati uspješne romantične odnose jedne s drugima ili čak sa seksualnim osobama. Općenito: “Postoji bezbroj načina za aseksuale osobe da oblikuju bliske veze i odnose s drugima. Neke aseksualne osobe održavaju bliska prijateljstva, neke uživaju ‘tradicionalne’ (ali ne i seksualne) romantične veze u paru. Druge oblikuju različite, možda jedinstvene, odnose. Aseksualne osobe mogu biti ‘više od prijatelja’ ili čak smatrati svoje odnose ‘bliskijima nego ljubavničkim’. Aseksualne osobe mogu biti dio tradicionalnih veza, biti neseksualni ljubavni partner poliamorne osobe (koja voli mnoge) ili možda dio grupnog braka ili nekog drugog nekonvencionalnog odnosa. (...) Ne postoje pravila koja diktiraju kako će se ne-seksualna ljubav izraziti” (AVEN N.d.b).

<i>“Biseksualne osobe samo još uvijek nisu odlučile što žele/vole – to je samo lutajuća faza, zbunjene su, one su gej/lezbijke i to ne znaju”.</i>	Prema “Priručniku sigurne zone” Sveučilišta Antioch: “Biseksualnost je legitimna spolna orijentacija. Dok neke osobe prolaze kroz prijelazno razdoblje biseksualnosti kao dijela istraživanja o lezbijskom/gej ili heteroseksualnom identitetu, neke biseksualne osobe istražuju homoseksualnost kao prijelaznu fazu u svom izlasku kao biseksualne. Za mnoge druge biseksualnost ostaje primarna orijentacija. Mnoge biseksualne osobe mogu se osjećati potlačeno i zbunjeno dok žive u društvu u kojem biseksualnost često poriču i homoseksualne i heteroseksualne osobe. <i>Fence sitting</i> (neodlučnost) je pogrešna fraza; ne postoji neodlučnost između homoseksualnosti i heteroseksualnosti, osim u umovima osoba koje strogo dijele to dvoje. Je li pojedinac/ka „eksperimentirajuća heteroseksualna“ ili biseksualna osoba, ovisi o tome kako on/ona definira sebe, a ne o rigidnom standardu. Iako postoje osobe za koje je biseksualno ponašanje trend, to ne negira osobe koji izlaze s biseksualnim identitetom usred boli i zbunjenosti i to tvrde s ponosom.” (Sveučilište Antioch/Seattle, 3. veljače 2016.).
<i>“Ne razumijem pojam “ponosnih” LGBT ljudi i njihovih “pride” događaja – zašto su “ponosni” – takvi događaji su samo za LGBT osobe koje se žele spojiti s drugim LGBT osobama i/ili provocirati ostale ljude i/ili promicati svoju agendu”.</i>	Pride događanja (ili festivali ili marševi) “su godišnje demonstracije (protiv homofobije/transfobije i u korist LGBTI ljudskih prava) koje se odvijaju širom svijeta” (ILGA Europe 2015). Prvi festival ponosa organiziran je 1970. godine, u čast sjećanja na spontano dizanje LGBT osoba protiv ugnjetavanja i policijske brutalnosti prije godinu dana: “(…) 1969. godine, sada poznati događaj katalizirao je pokret za prava homoseksualnih osoba: <i>The Stonewall Riots</i>. Tajni gej klub <i>Stonewall Inn</i> bio je ustanova u Greenwich Villageu jer je bio velik, jeftin, bio je dopušten ples, a drag kraljice i mladi/e beskućnici/ce bili/e su dobrodošli/e. Ali, u ranim jutarnjim satima 28. lipnja 1969. godine, policija New Yorka pretresla je <i>Stonewall Inn</i>. Siti policijskog uznemiravanja koje je trajalo godinama, patroni i stanovnici iz susjedstva počeli su bacati predmete na policiju dok su uhićene ukrcavali u “maricu.” Prizor je naposljetku eksplodirao u pravu pobunu, a naknadni su prosvjedi trajali još pet dana.

Ubrzo nakon ustanka Stonewall, članovi/ce Mattachine društva odvojili/e su se da bi oformili/e Gay Liberation Front, radikalnu skupinu koja je pokrenula javne demonstracije, prosvjede i sučeljavanja s političkim dužnosnicima/cama.

Formirale su se islične skupine, uključujući the Gay Activists Alliance, Radicalesbians, i Street Transvestites Action Revolutionaries.

Godine 1970., na godišnjicu nemira u Stonewallu, članovi/ice zajednice New York marširali/e su lokalnim ulicama u spomen na događaj. Nazvan Dan oslobođenja ulice Christopher, marš se sada smatra prvom gej povorkom ponosa u zemlji. Aktivisti/kinje su pretvorili/e nekad zloglasni ružičasti trokut u simbol gej ponosa (History.com N.d.a).

Nakon mnogo godina, 2016., "predsjednik Barack Obama imenovao je mjesto nereda - Stonewall Inn, Christopher Park i okolne ulice i nogostupe - nacionalnim spomenikom u znak priznanja doprinosa tog područja gej i ljudskim pravima." (History.com N.d.b).

5. Smjernice za medijske stručnjake/inje

5.1. Opće smjernice za komunikaciju s LGBT osobama:

- **Pokušajte ne pretpostavljati olako rodni identitet i/ili spolnu orijentaciju osoba.** Ne možete jednostavno nagađati tako da ih pogledate.
- **Uvijek koristite ime i/ili zamjenice koje vas osobe traže da koristite.** Tako ćete im pokazati da ih istinski poštujete i učiniti da se osjećaju udobnije/ležernije. **Ako niste sigurni/e koju biste zamjenicu trebali/e koristiti, samo pitajte!**
- **Budite oprezni/e pri postavljanju pitanja.** Možete biti znatiželjni/e po pitanju brojnih stvari – na primjer o detaljima medicinskih postupaka ili spolnom ponašanju/aktivnosti. Prije postavljanja takvih pitanja, razmislite: Trebam li znati i zašto? Ako bi netko postavio isto pitanje meni, kako bih se osjećao/la?
- **Ako znate rodni identitet i/ili spolnu orijentaciju osobe, to ne znači da bi ga/ju svatko trebao znati i/ili da je osoba “out”.** Ako razgovarate s LGBT osobom i/ili pišete nešto o tome, budite sigurni da je svaka informacija u vezi njihovog rodnog identiteta i/ili spolne orijentacije relevantna za kontekst (temu rasprave ili dokumenta) i da osoba pristaje na dijeljenje informacija.
- **Ako razgovarate s trans ili ne-binarnom osobom, ne pitajte za njihovo staro ili “izvorno” ime.** Ta informacija nije relevantna, a pitanje je jako grubo i bezobzirno.
- **Poštujte prošlost trans osoba i referirajte na razdoblje prije tranzicije uz maksimalnu osjetljivost i diskreciju.** To znači da ne biste nikada trebali/e objavljivati/pokazivati njihove slike prije tranzicije bez njihove autorizacije. Također, kada govorite o tom razdoblju njihovog života, nikada nemojte koristiti druge zamjenice osim onih koje oni/e sami/e koriste za sebe. Trans osoba nije bila muškarac/žena i “postala” nešto drugo – ona je uvijek bila onog roda s kojim se identificira.
- **Koristite jezik koji osoba koristi da bi opisala sebe.** Neke LGBT osobe mogu (rijetko) referirati na sebe koristeći se terminima koji se smatraju uvredljivim od strane većine LGBT zajednice – npr. transrodna osoba može sebe identificirati kao “crossdresser” ili “transseksualac/ka”, a gej muškarac može za sebe koristiti termine kao što je “peder.” Koristite takve termine, isključivo ako osoba s kojom razgovarate ili na koju se termini odnose identificira sebe na taj način.

- **Ne morate razumjeti što znači biti LGBT da biste poštivali LGBT osobe.** Možda niste čuli/e za neke od postojećih spolnih orijentacija i/ili rodni identiteta ili vam je teško razumjeti ih. Međutim, to ne znači da ne morate poštivati njihova ljudska prava.
- **Nemojte davati primjedbe i komentare na temelju uobičajenih rodni stereotipa.** Čak i ako želite dati podršku, još uvijek možete učiniti da se LGBT osoba osjeća neugodno i/ili uvrijeđeno te reproducirati stereotipe. Na primjer, nemojte reći ne-binarnoj osobi da je “on tako lijep/pametna muškarac” ili “lijepa/pametna žena.” Ili nemojte reći lezbijki “da je ona tako lijepa i ženstvena” i da “ne biste pogodili da voli žene”. Ili nemojte reći transrodnoj osobi da on/a “izgleda baš kao muškarac/žena”.

5.2. Kako možete biti saveznik/ca LGBT osobama?

- Učinite postojanje LGBT osoba vidljivim kroz uključivanje LGBT pitanja u *mainstream* medije.
- Podižite svijest javnosti o problemima s kojima se susreću LGBT osobe. Primjerice, pratite stanje ljudskih prava LGBT osoba u zemlji i iznosite slučajeve zločina iz mržnje protiv LGBT populacije, govora mržnje i/ili diskriminacije na svjetlo dana.
- Ako ste medijski poslodavac/ka, LGBT organizacijama koje žele zastupati LGBT ljudska prava omogućite besplatan promocijski prostor.
- Informirajte svoje kolege/ice - osobito one koji/e su zainteresirani/e za ljudska prava i društvena pitanja - o LGBT ljudskim pravima i pitanjima. Jedan jednostavan način da to učinite jest da podijelite s njima relevantne obrazovne/informativne materijale poput ovog koji držite u rukama!
- Zapamtite i odajte počast važnim datumima za LGBT zajednicu kao što su Međunarodni dan protiv homofobije, transfobije i bifobije (17. svibnja)⁴, Međunarodni dan podizanja svijesti o interspolnosti (26. listopada)⁵ te Međunarodni dan solidarnosti s interspolnim osobama (8. studeni),⁶ kao i Transrodni dan sjećanja (na žrtve transfobnih zločina iz mržnje - 20. studenog),⁷ i Transrodni dan vidljivosti (obilježavanje dostignuća transrodnih osoba - 31. ožujka) - pisanjem članaka koji podižu svijesti o ljudskim pravima LGBT osoba,

⁴ Želite li znati više? Posjetite www.dayagainsthomophobia.org

⁵ Želite li znati više? Posjetite: www.intersexday.org

⁶ Želite li znati više? Posjetite: www.tdor.info and www.tdor.tgeu.org

⁷ Želite li znati više? Posjetite: www.tdor.info i www.tdor.tgeu.org

pozivanjem/ugošćavanjem LGBT osoba i organizacija kako bi podijelili/e svoje priče i/ili razgovarali/e o LGBT pitanjima, ili pisanjem objave/tweeta podrške na društvenim mrežama. Učinite isto kada se organizira pride event u vašem gradu.

- **Nastavite se obrazovati. Ako ne znate ili niste sigurni/e, samo pitajte ili tražite!** Stupite u kontakt s LGBT organizacijama i aktivistima/kinjama i pitajte ih mogu li pružiti trening, savjete ili obrazovno/informativne materijale. To će vam pomoći u boljem razumijevanju LGBT problematike i izazova s kojima se LGBT osobe suočavaju. Tražite i samostalno izvore i informacije: puno relevantnog obrazovnog/informativnog materijala može se pronaći online.

JESTE LI ZNALI/E?

“Saveznik/ca” je termin koji se koristi za opisivanje nekoga tko podržava LGBT osobe. Obuhvaća i strejt saveznike/ce i one unutar LGBT zajednice koji/e podržavaju jedni druge, npr. lezbijka koja je saveznica biseksualne zajednice.

Izvor: Human Rights Campaign Foundation 2014.

Bibliografija:

- APA – Američko psihološko udruženje. 2008. “Odgovori na vaša pitanja za bolje razumijevanje spolne orijentacije i homoseksualnosti.” [“Answers to Your Questions For a Better Understanding of Sexual Orientation & Homosexuality”]. Preuzeto s: <http://www.apa.org/topics/lgbt/orientation.pdf>
- APA - Američko psihološko udruženje. 25. listopada 2010. Perry protiv Schwarzeneggera – “SAŽETAK AMERIČKOG PSIHOLOŠKOG UDRUŽENJA, PSIHOLOŠKOG UDRUŽENJA KALIFORNIJE, AMERIČKOG PSIHIJATRIJSKOG UDRUŽENJA I AMERIČKOG UDRUŽENJA ZA BRAK I OBITELJSKU TERAPIJU KAO AMICI CURIAE U PODRŠCI TUŽITELJU-OKRIVLJENICIMA.” [“BRIEF OF THE AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, THE CALIFORNIA PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, THE AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION, AND THE AMERICAN ASSOCIATION FOR MARRIAGE AND FAMILY THERAPY AS AMICI CURIAE IN SUPPORT OF PLAINTIFF-APPELLEES”]. Preuzeto s: <http://www.apa.org/about/offices/ogc/amicus/perry.pdf>
- APA - Američko psihološko udruženje. 2015. Smjernice za psihološku praksu s transrodnim i rodno nesukladnim osobama [Guidelines for Psychological Practice with Transgender and Gender Nonconforming People.] American Psychologist, 70 (9), 832-864. doi: 10.1037/a0039906
- Sveučilište Antioch/Seattle. 3. ožujka 2016. Priručnik o sigurnoj zoni [Safe Zone Manual Antioch University / Seattle 2015-2016.] Preuzeto s: https://www.antioch.edu/seattle/wp-content/uploads/sites/5/2016/12/SZ_manual_fully_cited_jan_2016-1.pdf
- Ashmore, R. D., & Del Boca, F. K. 1981. Konceptualni pristupi stereotipima i stereotipiziranju. U D. L. Hamilton (ur.), Kognitivni procesi u stereotipiziranju i međugrupnom ponašanju. [Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior]. Hillsdale, NJ: Erlbaum: 1–35.
- AVEN - Mreža vidljivosti i obrazovanja o aseksualnosti. [Asexual Visibility and Education Network]. N.d.a. Pregled. Preuzeto s: <https://www.asexuality.org/?q=overview.html>
- AVEN - Mreža vidljivosti i obrazovanja o aseksualnosti [Asexual Visibility and Education Network]. N.d.b. Odnosi - često postavljana pitanja. Preuzeto s: <https://www.asexuality.org/?q=relationship.html#gq1>
- Preporuka CM/Rec(2010)5 Odbora ministara zemljama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (usvojena

od strane Odbora ministara 31. ožujka 2010. na 1081. sastanku zamjenika ministara) [Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity (Adopted by the Committee of Ministers on 31 March 2010 at the 1081st meeting of the Ministers' Deputies)]. Preuzeto s: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a

- Vijeće Europe – Odbor za pravna pitanja i ljudska prava (23. ožujka 2010.). “Diskriminacija na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta.” [“Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity”]. Preuzeto s: <http://www.refworld.org/pdfid/4bdadc1bd.pdf>
- Vijeće Europe (rujan 2011.). “Diskriminacija na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta” [“Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe”], Strasbourg: Vijeće Europe. Preuzeto s: https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf
- Direktiva 2000/43/EC donesena 29. lipnja 2000. o implementaciji načela jednakog postupanja među osobama bez obzira na rasnu ili etničku pripadnost. [Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.] Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>
- Direktiva 2000/78/EC od 27. studenoga 2000. o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje u zapošljavanju i zanimanjima [Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation]. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
- Direktiva 2004/113/EC od 13. prosinca 2004. kojom se primjenjuje načelo jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu dobrima i uslugama. [Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services]. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113>
- Direktiva 2006/54/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 5. srpnja 2006. o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i zanimanja (preinaka). [Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of

equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast)]. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0054>

- Direktiva 2010/41/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 7. srpnja 2010. o primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji obavljaju djelatnost u svojstvu samozaposlenih koja stavlja izvan snage Direktivu Vijeća 86/613/EEC. [Directive 2010/41/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity in a self-employed capacity and repealing Council Directive 86/613/EEC.] Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0041>
- Drescher, J. 4. prosinca 2015. "Izvan DSM-a: Depatologiziranje homoseksualnosti" ["Out of DSM: Depathologizing Homosexuality", Behavioral Sciences,] v.5(4). Preuzeto s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4695779/#B1-behavsci-05-00565>
- ECRI - Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI). Opća preporuka ECRI-ja br. 15. za javne politike suzbijanja govora mržnje usvojena 8. prosinca 2015. [General Policy Recommendation No. 15 on combating hate speech adopted on 8 December 2015]. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>
- Europski institut za rodnu ravnopravnost. N.d. Rječnik pojmova i sinonima o ravnopravnosti spolova - „feminizam“ [Gender Equality Glossary and Thesaurus – “Feminism”]. Preuzeto s: <http://eige.europa.eu/rdc/thesaurus/terms/1130>
- Ghattas, D.C. 2015. "Zauzimanje za ljudska prava interspolnih osoba – kako možemo pomoći?" ["Standing up for the human rights of intersex people – how can you help?"]. Belgija: ILGA Europa i OII Europa. Preuzeto s: <https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2016/02/How-to-be-a-great-intersex-ally-A-toolkit-for-NGOs-and-decision-makers-December-2015.pdf>
- GLAAD - Gay & Lesbian Alliance Against Defamation. Listopad 2016. Priručnik za medije [Media Reference Guide], New York – California: GLAAD. Preuzeto s: <http://www.glaad.org/sites/default/files/GLAAD-Media-Reference-Guide-Tenth-Edition.pdf>
- History.com, "Prava gej osoba – činjenice i sažetak" ["Gay Rights – Facts & Summary"]. N.d.a. Preuzeto s: <https://www.history.com/topics/history-of-gay-rights>
- History.com, "Nemiri u Stonewallu" ["Stonewall Riots"]. N.d.b. Preuzeto s: <https://www.history.com/topics/the-stonewall-riots>

- Human Rights Campaign Foundation & PFLAG. Travanj 2014. "Izaći kao podržavatelj/ica" ["ComingOutasaSupporter"]. Preuzeto s: https://assets2.hrc.org/files/assets/resources/Supporter_Guide_April_2014.pdf?_ga=2.18305905.995033584.1532951786-2032863164.1532795421
- Međunarodni dan protiv homofobije, transfobije i bifobije. "Što je 17. svibnja?" [IDAHOTB -International Day against Homophobia, Transphobia & Biphobia. N.d. "What is May 17th"]. Preuzeto s: <https://dayagainsthomophobia.org/what-is-may-17th/>
- ILGA Europa - Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba [ILGA Europe - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association]. Listopad 2015. Glosar. [Glossary]. Preuzeto s: <https://www.ilga-europe.org/media/2431>
- ILGA Europa - Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba [ILGA Europe - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association]. Svibanj 2018a. Europski Dugin indeks 2018. Preuzeto s: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/index_2018_small.pdf
- ILGA Europa - Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba [ILGA Europe - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association]. Svibanj 2018b. Dugina mapa Europe. 2018. Preuzeto s: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/rainbow_europe_map_2018_small.pdf
- ILGA Europa - Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba [ILGA Europe - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association]. 14. svibnja 2018. "Rainbow Europe 2018 je poziv za buđenje za sve kojima je stalo do LGBTI ravnopravnosti". Preuzeto s: <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/rainbow-europe-2018-launch>
- Jussim, L., Cain, Th. R., Crawford, J. T., Harber, K. i Cohen, Fl. 2009. "Nepodnošljiva točnost stereotipa" ["The Unbearable Accuracy of Stereotypes"]. Str. 199-227 u Nelson, T. D. (ur.), Priručnik o predrasudama, stereotipima i diskriminaciji [Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination], New York: Psychology Press Taylor & Francis Group. Preuzeto s: https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypesBookos.org_.pdf
- LGBTQIA Resursni centar – Kalifornijsko sveučilište/kampus Davis, [LGBTQIA Resource Center - University of California/Davis campus N.d.a.]. "Glosar LGBTQIA resursnog centra" ["LGBTQIA Resource Center Glossary"]. Preuzeto s: <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/glossary.html>

- LGBTQIA Resource Center - University of California, Davis campus. N.d.b. "Riječi koje bole" ["Words that Hurt"]. Preuzeto s: <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/words.html>
- Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality]. 9. srpnja 2016a. "Razumijeti ne-binarnu osobu: kako imati poštovanja i pružiti podršku" ["Understanding Non-Binary People: How to Be Respectful and Supportive"]. Preuzeto s: https://transequality.org/sites/default/files/docs/resources/Understanding-Non-Binary-July-2016_1.pdf
- Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality]. 9. srpnja 2016b. "Često postavljana pitanja o transrodnim osobama" ["Frequently Asked Questions about Transgender People"]. Preuzeto s: <https://transequality.org/issues/resources/understanding-transgender-people-faq>
- Nacionalni centar za transrodnu ravnopravnost [National Center for Transgender Equality]. 9. srpnja 2016c. "Podržavanje transrodnih osoba u vašem životu: vodič za dobre saveznike/ice" ["Supporting the Transgender People in Your Life: A Guide to Being a Good Ally"]. Preuzeto s: https://transequality.org/sites/default/files/docs/resources/Ally-Guide-July-2016_0.pdf
- Online rječnik društvenih znanosti. "Patrijarhat" [Online Dictionary of the Social Sciences. "Patriarchy"]. N.d.a. Preuzeto s: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=P>
- Online rječnik društvenih znanosti. "Predrasuda" [Online Dictionary of the Social Sciences. "Prejudice"]. N.d.b. Preuzeto s: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=P>
- Online rječnik društvenih znanosti. "Seksizam" [Online Dictionary of the Social Sciences. "Sexism"]. N.d.c. Preuzeto s: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?term=SEXISM>
- Online rječnik društvenih znanosti. "Stereotip" [Online Dictionary of the Social Sciences. "Stereotype"]. N.d.d. Preuzeto s: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?term=STEREOTYPE>
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR. N.d. "Što je zločin iz mržnje?" ["What is hate crime?"] Preuzeto s: <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>
- Dugine obitelji [Rainbow Families]. N.d. "Što je dugina obitelj?" ["What is a Rainbow Family?"]. N.d. Preuzeto s: <http://www.rainbowfamilies.com.au/about-1/#mission>
- Stangor, Ch. 2009. "Studija o stereotipiziranju, predrasudama i diskriminaciji unutar socijalne psihologije. Kratka povijest teorije i istraživanja" ["The Study of Stereotyping,

Prejudice, and Discrimination Within Social Psychology. A Quick History of Theory and Research”]. Str. 1-22 in Nelson, T. D. (ur.), Priručnik o predrasudama, stereotipima i diskriminaciji [Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination], New York: Psychology Press Taylor & Francis Group. Preuzeto s: https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypiBookos.org_.pdf

- The Genderbread person. 2017. “Genderbread Person v3.3”. Preuzeto s: <https://www.genderbread.org/wp-content/uploads/2017/01/Genderbread-Person-3.3-HI-RES.pdf>
- Jogjakartska načela – dodatna načela i obveze država u primjeni međunarodnopravnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava u odnosu na seksualnu orijentaciju, rodni identitet, rodno izražavanje i spolne karakteristike kao dopuna Jogjakartskim načelima [The Yogyakarta Principles - Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles]. 10. studenog 2017. Ženeva. Preuzeto s: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf
- Jogjakartska načela. “O Jogjakartskim načelima” [The Yogyakarta Principles. “About the Yogyakarta Principles”]. N.d. Preuzeto s: <http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/about-the-yogyakarta-principles/>
- TGEU - Transgender Europe. 17. prosinca 2015. “Često postavljana pitanja: Međunarodni dan za suzbijanje nasilja nad seksualnim radnicima/ama” [“FAQ: The International Day to End Violence Against Sex Workers”]. Preuzeto s: <https://tgeu.org/faq/dec-17>
- TGEU - Transgender Europe. 4. srpnja 2016. Glosar [Glossary]. Preuzeto s: <https://tgeu.org/glossary/>
- TGEU - Transgender Europe. 14. svibnja 2018. Europska mapa trans prava [Trans Rights Europe Map]. Preuzeto s: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2018/05/MapA_TGEU2018_Online-1.pdf
- TGEU - Transgender Europe. 18. lipnja 2018. Svjetska zdravstvena organizacija pokreće postupak okončanja klasificiranja trans identiteta kao mentalne bolesti. [World Health Organisation moves to end classifying trans identities as mental illness.] Preuzeto s: <https://tgeu.org/world-health-organisation-moves-to-end-classifying-trans-identities-as-mental-illness/>

- Theofilopoulos, T. 2015. "Snimanje incidenata nasilja i/ili diskriminacije LGBTQI+ osoba: osnovni pojmovi i smjernice ["Recording anti-LGBTQI+ incidents of violence and/or discrimination: basic concepts and guidelines" ["Καταγραφή περιστατικών βίας ή διακρίσεων εις βάρος LGBTQI+ ανθρώπων: βασικές έννοιες και κατευθύνσεις"]]. Str. 47-91 u Theofilopoulos, T. (ur.) HOMOFOBIA I TRANSFOBIA U GRČKOJ. Vodič za stručnjake/kinje i sve zainteresirane građane/nke. [HOMOPHOBIA AND TRANSPHOBIA IN GREECE. A Guide for professionals and any interested citizen [ΟΜΟΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Ενας Οδηγός για επαγγελματίες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη]. Athens: Colour Youth Athens LGBTQ Youth Community.]Preuzeto s: <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Omofobia-Transfobia-stin-Ellada-Odigos.pdf>
- TSER - Trans Student Educational Resources TSER. N.d. "Rodni jednorog" ["The Gender Unicorn"]. Preuzeto s: <http://transstudent.org/gender/>
- UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Travanj 2013. "UNESCO-ov okvir za provedbu rodno osviještene politike. Osnovne definicije ključnih pojmova i termina" ["UNESCO's Gender Mainstreaming Implementation Framework. Baseline definitions of key concepts and terms"]. Preuzeto s: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSG/GENDER/PDF/1.%20Baseline%20Definitions%20of%20key%20gender-related%20concepts.pdf>
- Entitet Ujedinjenih naroda za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena [United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women]. N.d. "Pojmovi i definicije" ["Concepts and definitions"]. Preuzeto s: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>
- SZO – Svjetska zdravstvena organizacija. 2016. "Često postavljana pitanja o zdravlju i spolnoj raznolikosti. Uvod u ključne pojmove" ["FAQ on Health and Sexual Diversity. An Introduction to Key Concepts"], Ženeva: World Health Organization. Preuzeto s: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255340/WHO-FWC-GER-16.2-eng.pdf?sequence=1&ua=1>
- Zubčević, R.A. i Bender, S. i Vojvodić, srpanj 2017. Regulatorna tijela za medije i govor mržnje, Vijeće Europe [Media Regulatory authorities and hate speech, Council of Europe]. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/media-regulatory-authorities-and-hate-speech/16807338f5>

Slučaj Hrvatske

DIO B

Hrvatska: Dug je put pred nama

Silvia Žufić Dujmović i Nataša Vajagić

1. Status LGBT osoba u Hrvatskoj.

Provedeno je nekoliko studija o diskriminaciji i nasilju nad LGBT osobama u Hrvatskoj, no najveće terensko istraživanje proveli su 2013. godine Zagreb Pride, LORI i Queer sport Split. Šest stotina i devedeset LGBT osoba je anketirano i rezultati su pokazali da je od 2006. 73.6% ispitanika/ca iskusilo neki oblik nasilja zbog svoje spolne orijentacije, roda/rodnog identiteta i/ili rodnog izražavanja. Najčešći oblik nasilja jest psihološko, a slijede spolno i fizičko zlostavljanje. Zabrinjavajuća je činjenica da je samo 7.7% ispitanika/ca prijavilo nasilje, dok je samo 8.4% prijavilo nasilje jednoj od organizacija koje se bave zaštitom LGBT prava. Što se tiče diskriminacije, ovo istraživanje sugerira da se incidenti diskriminacije događaju uglavnom unutar obitelji; gotovo svaka treća LGBT osoba doživjela je diskriminaciju unutar vlastite obitelji, a gotovo isti broj incidenata dogodio se u ugostiteljskoj industriji i ostalim uslužnim segmentima što ukazuje na način na koji društvo tretira LGBT osobe.

Najveće međunarodno istraživanje o diskriminaciji i nasilju nad LGBT osobama provela je Europska agencija za temeljna prava - FRA (2013.). Ispitano je ukupno 93.079 LGBT osoba diljem EU, uključujući Hrvatsku koja je tada bila zemlja pristupnica EU. Istraživanje je pokazalo da je Hrvatska na samom vrhu sa 60% LGBT osoba koje su posvjedočile da su u posljednjih 12 mjeseci doživjele nasilje ili diskriminaciju na temelju svoje spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

Na ILGA-inoj Duginoj mapi Europe 2017, koja odražava zakonodavstvo i politike europskih zemalja koje jamče LGBT ljudska prava, Hrvatska je na 11. mjestu u odnosu na 49 zemalja, s ukupnom ocjenom od 62%. Međutim, izvješća ukazuju da je društveno prihvaćanje LGBT osoba u Hrvatskoj još uvijek prilično nisko. 68% hrvatskih ispitanika/ca LGBT istraživanja (FRA, 2013.) izjavilo je da je diskriminacija na temelju spolne orijentacije „vrlo raširena“ u njihovoj zemlji, dok je EU prosjek 31%. 60% LGBT ispitanika/ca izjavilo je da su bili/e osobno diskriminirani/e ili uznemiravani/e na temelju svoje spolne orijentacije, dok je EU prosjek 47%. Kao rezultat toga, velika većina LGBT osoba u Hrvatskoj ne otkriva svoju spolnu orijentaciju ili rodni identitet, što potvrđuje ista anketa, u kojoj se navodi da je samo 15% sudionika/ca bilo otvoreno ili prilično otvoreno o svojoj spolnoj orijentaciji/rodnom identitetu. (ILGA Europe Annual Review 2016)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, u čiju nadležnost spadaju rodne manjine, obavlja poslove neovisnog tijela odgovornog za borbu protiv diskriminacije na području ravnopravnosti spolova. Tako je Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svom Godišnjem izvješću za 2017. izjavila da je Državno odvjetništvo podignulo samo 3 kaznene prijave za kazneno djelo zločina iz mržnje motivirano predrasudama na temelju spolne orijentacije. Od toga je jedan slučaj bio tek u fazi istrage, podignuta je jedna optužnica za kazneno djelo tjelesne povrede, ali nije bilo kvalifikacije za kazneno djelo kao zločin iz mržnje (kao što je navedeno u kaznenoj prijavi) i u trećem slučaju podignuta je optužnica za kazneno djelo motivirano mržnjom. Usporedimo li ove podatke s nedavnim istraživanjima o LGBT nasilju (izvješće Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, 2016.; 2017.), neučinkovitost pravosudnog sustava postaje još vidljivija.

Što se tiče diskriminacije, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova primila je samo 3 prijave iz područja rada i zapošljavanja. Ako usporedimo ovaj broj s istraživanjem “LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu” koje je pokazalo da je 75,1% ispitanika/ca doživjelo određeni oblik diskriminacije u radnom okruženju zbog svoje spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja (K-Zona 2017), može se zaključiti da LGBT osobe ne prijavljuju diskriminaciju iz straha od otkrivanja svog identiteta ili sekundarne viktimizacije, kako je izraženo tijekom istraživanja.

Što se tiče trans prava u Hrvatskoj, još uvijek ne postoji regulirani sustav subvencija za određene medicinske tretmane i intervencije, pa se medicinski postupci u svrhu tranzicije ne pružaju besplatno. Trans osobe se također suočavaju s grubom diskriminacijom u izdavanju svjedodžbi i diploma drugog stupnja, opet zbog nedostatka propisa prema kojima bi škole i sveučilišta trebala djelovati, pa postupak ovisi o internim odlukama škole/sveučilišta. Što se tiče imena, svaka osoba ima pravo promijeniti svoje ime bez prepreka, u smislu da se ime smatra “muškim” ili “ženskim”, bez obzira koji je rod naveden u dokumentu. Svaka osoba može promijeniti svoje ime samim predavanjem zahtjeva, nisu potrebne nikakve druge radnje. Maloljetna osoba može promijeniti svoje ime samo uz odobrenje oba roditelja (ako oboje imaju roditeljska prava).

Postupak prilagodbe spola je dug i zahtjevan proces. Pravno priznanje roda je regulirano Zakonom o državnim maticama i Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu. Prema Pravilniku, osoba ne smije biti prisiljena na podvrgavanje medicinskim postupcima, uključujući kiruršku prilagodbu spola, sterilizaciju ili hormonsku terapiju, kao uvjet za priznanje promjene spola ili života u drugom rodnom identitetu te svaka osoba ima pravo na poštivanje njezinog osobnog i obiteljskog života u skladu s vlastitim rodnim identitetom.

U Hrvatskoj ne postoji opcija trećeg roda.

Stanje LGBT ljudskih prava u našem društvu, među mladima, vrlo je loš. To je dokazano istraživanjem GOOD inicijative o građanskoj i političkoj pismenosti koja je provedena među učenicima/cama i koja je pokazala da je najmanje tolerancije uočeno u odnosu na LGBT. Polovica ispitanika/ca to doživljava kao bolest i zabranila bi LGBT osobama da javno govore kako bi se spriječio loš utjecaj na mlade (GOOD inicijativa 2015). Nastava vjeronauka u obrazovnom sustavu prihvaća stav konzervativne Katoličke Crkve, reproducirajući tako negativne stereotipe i predrasude o LGBT osobama.

U Hrvatskoj je malo onih koji su out, što također mnogo govori o klimi u društvu. Što se tiče javnih ličnosti koje su out, ispitanici/e su u intervjuima održanim na početku projekta E.T.HO.S. izjavili/e da bi mogli/e nabrojati LGBT osobe koje su otvoreno LGBT na prste jedne ruke, uključujući aktiviste/kinje poznate javnosti. Naveli/e su aktiviste/inje, novinare/ke i umjetnike/ice, ali nisu sigurni/e jesu li out u javnosti.

Govor mržnje protiv LGBT osoba u Hrvatskoj je prisutan u različitim oblicima: u javnoj domeni, u medijima, u elektroničkim medijima i u posljednjih 10 godina na društvenim mrežama. Nakon 2013., Zagreb Pride je zabilježio visok porast govora mržnje protiv LGBT osoba zbog događaja koji su se zbili, a koji su povećali napetosti u društvu. Učestalost govora mržnje je bila posebno visoka u ovim slučajevima: 2013. godine tijekom prikupljanja potpisa za referendum o zabrani istospolnih brakova, 2015. godine za vrijeme redovnih parlamentarnih izbora, 2016. godine u večer 15-e Povorke ponosa, nakon formiranja Vlade desnog krila premijera Oreškovića i 2017. godine nakon homofobnog napada na sudionike/ce LGBT događanja održanog u klubu "SuperSuper" u Zagrebu (Zagreb Pride 2018).

Rasistički i netolerantni govor mržnje u javnom diskursu je u naglom porastu; glavna meta su Srbi, LGBT osobe i Romi. Nacionalizam je u porastu, naročito među mladima, što obično poprima oblik veličanja fašističkog ustaškog režima. U regionalnim medijima i na internetu učestali su izrazi rasizma i ksenofobije protiv Srba, LGBT osoba i izbjeglica, kao što je i uvredljiv jezik kada je riječ o Romima. Fizički napadi na ove skupine, kao i njihovu imovinu, također se događaju (ECRI 2018:9)

Hrvatska je imala priliku reći ne homofobiji i homofobnom referendumu, ali on je održan 2013. i uveo je u naš Ustav zakonsku odredbu o braku kao o zajednici isključivo muškarca i žene. Ista vlada koja je dopustila održavanje referenduma, pogurala je usvajanje Zakona o životnom partnerstvu. Taj zakon možda ne bi bio tako brzo usvojen da nije bilo inicijative za referendum. Utiska smo da je zakon donesen kao odgovor na homofobni referendum. Zakon je donesen, ali ponovno je diskriminatoran jer ne dozvoljava posvajanje djece. Katolička

Crkva zauzela je neprijateljski stav prema zakonodavstvu koje promiče i štiti ljudska prava LGBT osoba. Takve struje dovode do porasta nasilja i hostile klime protiv LGBT osoba u državi.

2. LGBT osobe i problemi u hrvatskim medijima.

Nesumnjiva je moć medija u kreiranju javne svijesti. U posljednjih 17 godina, možemo vidjeti napredak medija u izvještavanju, ali neki problemi ostaju prisutni sve ove godine. Udruga LORI provela je 2001. i 2003. godine istraživanje o medijskom izvještavanju o LGBT osobama. Zaključak istraživanja bio je kako se o LGBT tematici često izvještava netočno, senzacionalistički i površno. Medijski radnici/ce nedovoljno su informirani o temi te joj pristupaju kao “egzotičnoj i ekstravagantnoj”. Ovakvo neodgovorno izvještavanje podržava stereotipe i predrasude te širi neznanje. Svake godine, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provodi istraživanje o izvještavanju o spolnim i rodnim manjinama, koje je dobar alat za usporedbu napretka izvještavanja.

U 2016. godini, prema izvješću Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, mediji uglavnom izvještavaju o “načinima na koje se pojedine zemlje svijeta odnose prema homoseksualnim osobama, prosvjedima diljem svijeta za i protiv prava spolnih i rodnih manjina (33%), zatim o povorkama ponosa u Hrvatskoj (26%). Od ostalih tema, veći broj članaka bio je o govoru mržnje, životnom partnerstvu, aktivnostima organizacija koje se bave promocijom i zaštitom prava spolnih i rodnih manjina, sudskim presudama a, a manji broj članaka odnosio se na trans osobe, diskriminaciju na osnovi rodnog identiteta, nasilje te intervjue s pripadnicima/ama spolnih i rodnih manjina koji/e su svjedočili/e o svojim osobnim iskustvima” (Godišnje izvješće Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2016. godinu).

U 2017. godini situacija je bila slična: mediji su uglavnom izvještavali o Povorkama ponosa u različitim gradovima, o životnim partnerstvima, o premijerki Srbije kao otvorenoj lezbijki, o sudskim presudama u slučajevima diskriminacije na temelju spolne orijentacije, diskriminaciji LGBT osoba na tržištu rada, nasilju nad spolnim i rodnim manjinama, homofobiji, aktivnostima organizacija civilnog društva, osobnim svjedočanstvima osoba koje pripadaju spolnim i rodnim manjinama. Pravobraniteljica (2017) naslove i tekstove ocjenjuje objektivnim i informativnim.

Zaključno, mediji za razliku od ranih 2000-ih godina, izvještavanju neutralno i informativno. Međutim, mediji nemaju proaktivan pristup i ne bave se ili ne ulaze u srž problema. To bi se moglo promijeniti dodatnim obrazovanjem i širenjem znanja o životima, problemima, izazovima i stvarnosti LGBT osoba u Hrvatskoj.

U Hrvatskoj postoji nekoliko LGBT portala, odnosno LGBT zajednici prijateljski nastrojenih medija. Neki od njih su Crol - LGBT News Portal, HAER, Libela, Voxfeminae, H-alter, Lupiga, Novosti.

Osobito su neprijateljski nastrojeni krajnje desničarski, konzervativni mediji i/ili mediji bliski Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj. Tijekom intervjua provedenih za potrebe terenskog istraživanja projekta ETHOS, ispitanici/e su rekli/e da ih vide kao neprijateljske jer dopuštaju gostima/šćama da kažu bilo što, bez ograđivanja od govora mržnje, a neki od medija su klerikalni, ultra-desni i šire homo/bi/transfobiju, bez da ih itko sankcionira.

3. Nacionalni pravni okvir o govoru mržnje, zločinima iz mržnje i diskriminaciji.

Hrvatska ima vrlo dobar pravni okvir za zaštitu LGBT osoba od nasilja, diskriminacije i za zaštitu obiteljskog života. Najvažniji zakoni su Zakon o suzbijanju diskriminacije, Kazneni zakon i Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola.

Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12) osigurava se zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije, među ostalim i rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.

Zločin iz mržnje definiran je **Kaznenim zakonom** (NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017) kao “kazneno djelo počinjeno zbog (...) spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe”. Zakon propisuje da ukoliko su kaznena djela teškog ubojstva, sakaćenja ženskih spolnih organa, tjelesne ozljede, teške tjelesne ozljede, osobito teške tjelesne ozljede, teškog kaznenog djela protiv spolne slobode i izazivanja nereda počinjena iz mržnje, ona predstavljaju kvalificirani oblik kaznenog djela i teže se kažnjavaju.

Kazneni zakon regulira **govor mržnje** kroz članak 325: “Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove (...) spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta (...) ili kakvih drugih osobina, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.”

Govor mržnje regulira i **Zakon o elektroničkim medijima** (NN 153/2009, 84/2011, 94/2013, 136/2013): „U audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama nije dopušteno poticati, pogodovati poticanju i širiti mržnju ili diskriminaciju na osnovi (...) rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, (...)” (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 12, stavak 2).

Zakon o medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13 kaže da je “Zabranjeno prenošenjem programskih sadržaja u medijima poticati ili veličati nacionalnu, rasnu, vjersku, spolnu ili drugu neravnopravnost, kao i ideološke i državne tvorevine nastale na takvim osnovama, te izazivati nacionalno, rasno, vjersko, spolno ili drugo neprijateljstvo ili nesnošljivost ili nesnošljivost na temelju spolne orijentacije, poticati nasilje i rat.” (Zakon o medijima, čl. 3, st. 4).

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14) usvojen je 2014. godine i istospolne obitelji su priznate i izjednačene u pravima i obvezama s bračnim supružnicima. Zakon je diskriminirajući u pogledu posvajanja djece jer se životnim partnerima uskraćuje pristup usvajanju. Međutim, moguće je steći roditeljska prava za partnera/icu koji/a nije zakonski roditelj djeteta kroz status partnera/ice skrbnika/ce.

Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/08, 69/17) zabranjuje diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, posebice u marketinškoj industriji i medijima.

Zakon o medicinskoj pomoći (NN 86/12) navodi da je pravo na medicinski potpomognutu oplodnju za žene koje su u braku, žive u izvanbračnoj zajednici ili bez partnera, ali samo kao oblik liječenja neplodnosti. Ovaj zakon izričito ne spominje životne partnere/ice, ali **Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola** zabranjuje diskriminaciju životnih partnera/ica u odnosu na obveze, prava ili beneficije vezane uz zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu. Iz tog razloga, žena koja je u životnom partnerstvu i kojoj je dijagnosticirana neplodnost, može ostvariti pravo na medicinski potpomognutu oplodnju. Prije usvajanja **Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola** to nije bio slučaj.

Promjena imena uređena je **Zakonom o osobnom imenu** (NN 118/12, 70/17) i svaka osoba može i smije promijeniti svoje osobno ime.

Prava trans osoba u Hrvatskoj regulirana su **Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije i utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili života u drugom rodnom identitetu** (NN 132/14).

Prava interseksualnih osoba ni na koji način nisu zakonski zaštićena.

4. Uloga države.

Na temelju studija provedenih u Hrvatskoj (Zagreb Pride 2013; K-Zona 2017; Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2016/2017), stječe se dojam da država - uključujući javne medije - ne čini dovoljno za zaštitu LGBT osoba, a tome svjedoči i veliki broj slučajeva nasilja nad LGBT osobama i mali broj prijavljenih slučajeva nasilja te još manji broj procesuiranih slučajeva nasilja. LGBT osobe doživljavaju nasilje i diskriminaciju svaki dan, ali se boje javno

govoriti o tome. Postoji ekstremno mali broj LGBT osoba koje su javno out, što ukazuje na neprijateljsku klimu u društvu. Iako su obveze države promicanje pluralizma i raznolikosti medija (Zakon o medijima, čl. 5), javni mediji rijetko pokrivaju pitanja LGBT populacije, a njezini/e zaposlenici/e mogu pokazivati homofobne stavove. 2012. na Hrvatskoj radio-televiziji, zaposlenik javne medijske službe izjavio je da su “85% homoseksualnih osoba pedofili”. Ista osoba je suspendirana, ali je kasnije nastavila raditi za isti javni medij. Ovo nije jedini primjer diskriminacije LGBT osoba od strane javne televizije. Hrvatska televizija emitirala je izvješće o smrti Georgea Michaela u kojem se govori da je njegov život bio “pun alkohola, droga i homoseksualizma”. Ne samo da su umjetnika i njegovu ostavštinu sveli na narkotike, nego su i implicirali da je biti gej isto što i biti narkoman. Koristili su i termin “homoseksualizam,” što je uvredljivo. Dok je u nekim zemljama EU javna televizija sponzorirala LGBT događanja ili projekte, u Hrvatskoj to nije slučaj. Na primjer, u Grčkoj je javna televizija sponzorirala liniju za pomoć LGBTQI osobama. Hrvatska javna televizija odbila je objaviti dva videa koja su promovirala LGBT ljudska prava 2002. i 2008. jer je, kako su naveli, “poljubac trajao predugo.”

U Hrvatskoj ne postoji poseban policy dokument koji bi uključivao borbu protiv homo/bi/transfobije u svim područjima svakodnevnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje i zdravstvenu skrb. Postoji Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije u Hrvatskoj (2017.-2020.), te Akcijski plan (2017.-2019.) u kojem se LGBT osobe jedva spominju. U dijelu koji se odnosi na Javne medije i informiranje, ne spominju se konkretno LGBT osobe, nego se samo navodi da bi javni mediji trebali ukinuti stereotipno, uvredljivo i ponižavajuće medijsko izvještavanje o pojedincima/kama ili skupinama po bilo kojoj osnovi diskriminacije. Prije glasanja o ovom dokumentu, došlo je do velike javne rasprave u kojoj su ultra-konzervativci/ke željeli/e ukloniti bilo kakvo spominjanje LGBT osoba, roda, rodničkih manjina i rodne identiteta.

Etički kodeks državnih službenika (NN 40/2011) sadrži mjere za podizanje svijesti javnih vlasti i/ili institucija da se suzdrže od govora mržnje prema LGBT osobama. Članak 6. navodi da su javni službenici dužni osigurati prava, integritet i dostojanstvo svoje profesije bez diskriminacije, uključujući diskriminaciju na temelju spolne orijentacije i bilo koje druge osnove. No, samo se djelomično djelovalo na podizanje svijesti - Hrvatska je provela kampanju Bez govora mržnje u 2014. protiv online govora mržnje. LGBT osobe su samo marginalno uključene/spomenute u kampanji. Nakon toga nisu provedene druge nacionalne kampanje za podizanje svijesti (Zagreb Pride 2018).

5. Dobre prakse.

Primjeri dobre prakse u Hrvatskoj rijetki su u pogledu obuke za medije. Postoji mnogo primjera rada s policijom, uredima pravobraniteljice, školama itd., ali ne postoje (mnoge) edukativne radionice za zaposlenike/ce medija ili studente/ice.

Trans Aid, udruga iz Zagreba, organizirala je edukaciju o “medijskom izvještavanju o trans, inter i rodnim varijantnim osobama (TIRV) za novinare/ke, urednike/ce i studente/ice novinarstva. Edukacijom je ponuđen pregled odgovarajuće terminologije, preporučena su načela izvještavanja te su dani primjeri dobre i loše prakse (2017). Osim ove edukacije, u Hrvatskoj se ne provode noviji projekti u vezi rada medija, ali udruga LORI je provodila takve projekte od početka 2000-tih: kontinuiranim praćenjem i analizom tiskanih medija (2001. i 2003.) udruga LORI je zaključila da su mediji nedovoljno informirani o socijalnom i političkom kontekstu diskriminacije LGBT osoba i kršenju njihovih ljudskih prava. Medijska pokrivenost LGBT tema često se pokazala netočnom, senzacionalnom i površnom. Medijski stručnjaci/kinje pokazali/e su se nedovoljno informiranima i nisu previše zainteresirani/e za promicanje ljudskih prava i LGBT osoba. Putem kampanje za podizanje svijesti medija, cilj udruge LORI bio je utjecati na medije i njihov način izvještavanja o LGBT temama, a time utjecati i na društvo (LORI 2003).

Tijekom terenskog istraživanja u projektu ETHOS, saznale smo da su predavanja o LGBT temama održana na Fakultetu političkih znanosti, ali nisu uključena u nastavni plan i program Fakulteta.

Kao dobru praksu možemo navesti primjer FB stranice “Seksizam naš svagdašnji” koju vodi Centar za građanske inicijative Poreč. Stranica ne samo da prokazuje seksizam, već i homo/bi/transfobiju u medijima te na taj način podiže svijest javnosti te prijavljuje slučajeve Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova.

Važno je naglasiti da su mediji zasigurno odigrali važnu ulogu tijekom homofobnog referenduma 2013. godine, koji je u naš Ustav uveo definiciju braka kao zajednice isključivo žene i muškarca. Mnogi mediji izjasnili su se protiv ovog referenduma. Znak „Protiv“ stavili su na naslovnicu svog dnevnog izdanja ili na banner na svojoj internetskoj stranici te se otvoreno zauzeli za zaštitu ljudskih prava LGBT osoba u Hrvatskoj.

U 2017. godini na nacionalnim TV postajama emitirana je televizijska reklama za Erste banku u kojima je prikazan gej par koji se drži za ruke, kao i trans osoba. Konzervativne organizacije pokrenule su peticiju za uklanjanje reklame jer “promiče transrodnost i homoseksualni

način života.” Peticija nije prikupila dovoljno potpisa i TV reklama je i dalje emitirana. Zauzimanje političkog stava postaje sve popularnije među velikim tvrtkama, a emitiranje njihovih reklama u nacionalnim medijima podiže svijest u društvu.

U 2018. godini dogodio se slučaj dva gej turista koji su željeli iznajmiti apartman preko Booking.com-a. Domaćin ih je odbio rekavši da ne prima gejeve. Booking.com je okončao svoju suradnju s tim domaćinom. Ovaj slučaj privukao je mnogo medijske pažnje, a mainstream mediji su o slučaju izvijestili poštujući prava i dostojanstvo para.

6. Zaključak i preporuke.

Hrvatska je učinila relevantne korake što se tiče poboljšanja LGBT prava u posljednje 4 godine, posebno kada je riječ o zakonskom priznavanju LGB životnih partnerstava, ali još mora puno raditi u vezi diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje protiv LGBT osoba.

Iako je postojeći pravni okvir u Hrvatskoj na zadovoljavajućoj razini, postoji problem provedbe zakona. Izvješća o kršenju zakona, o nasilju i diskriminaciji su izuzetno rijetka zbog homo/bi/transfobne klime u društvu, neučinkovitosti pravosudnog sustava i sekundarne viktimizacije. Potrebno je raditi na podizanju svijesti u društvu i rješavanju problema homo/bi/transfobije, a mediji su kanal koji bi trebao djelovati proaktivno u tom pogledu. S druge strane, uloga države trebala bi biti promicanje jednakih prava za sve i svakako bi se trebalo ulagati u obrazovanje na svim razinama i institucijama.

Preporuke za državu:

- poticati vlasti da provode kampanje za podizanje svijesti protiv homo/bi/transfobije
- poticati političke stranke da zauzmu stav koji nije diskriminatoran u odnosu na LGBT osobe u javnim izjavama/pojavljivanjima.
- podržati LGBT događaje/organizacije financijski ili promovirajući LGBT događaje/projekte putem medija

Preporuke za medijske škole/fakultete:

- uključiti LGBT kolegije o ljudskim pravima u kurikulum u školama/fakultetima novinarstva
- surađivati s LGBT/ljudsko-pravaškim organizacijama

Preporuke za medije:

- poticati medijske stručnjake/inje na redovito pohađanje edukacija koje se tiču LGBT ljudskih prava
- poticati medijske stručnjake/inje na sprječavanje i sankcioniranje govora mržnje na društvenim mrežama kojima upravljaju
- poticati medijske stručnjake/inje na nesenzacionalističko izvještavanje i zauzimanje proaktivnog pristupa kada izvještavaju o LGBT osobama/ljudskim pravima/događanjima/životu itd.
- surađivati s LGBT organizacijama/zajednicom

7. Podaci za kontakt.

LGBT mediji u Hrvatskoj:

- **Crol – LGBT News Portal**
Web stranica: www.crol.hr
- **HAER**
Web stranica: www.gay.hr
- **Libela**
Web stranica: www.libela.org
- **Voxfeminae**
Web stranica: www.voxfeminae.net

LGBT organizacije u Hrvatskoj:

- **Iskorak**
Online savjetovanje; testiranje na HIV i sifilis; podrška osobama koje žive s HIV-om.
Tel.: 0800 444 004
E-mail: informacije@iskorak.hr
Web stranica: www.iskorak.org
Facebook: @iskorak.hr
- **Kontra**
Za lezbijke i biseksualne žene; telefonsko savjetovanje, savjetovanje putem e-maila, te pravno savjetovanje.
Tel: 098/238 308
E-mail: kontra@kontra.hr
E-mail: pravnitim@kontra.hr
Web stranica: www.kontra.hr
- **Lezbijska organizacija Rijeka “LORI”**
Psihološka i pravna podrška za LGBTIQ osobe; edukacije za ustanove i pružatelje usluga.
Tel: 051 212 186
E-mail: loricure@yahoo.com
Web stranica: www.ori.hr
Facebook: @loriaktiv

- **Trans Aid**

Individualna i grupna psihološka podrška za trans osobe.

Tel: 097 668 7267

E-mail: info@transaid.hr

Web stranica: www.transaid.hr

Facebook: @TransAidCroatia

- **Zagreb Pride**

Pravno savjetovanje za LGBTIQ osobe; edukacije za ustanove i pružatelje usluga; grupe podrške za LGBTIQ mlade osobe.

Tel: 01 580 6560

E-mail: info@zagreb-pride.net

Web stranica: www.zagreb-pride.net

Web stranica: www.zivotnpartnerstvo.com

skype: zagrebpride

Facebook, Twitter, Instagram,

Youtube: @zagrebpride

Ostale organizacije civilnog društva koje podržavaju LGBT osobe:

- **Centar za građanske inicijative Poreč**

Pravna podrška za žrtve diskriminacije, nasilja i obiteljskog nasilja (uključujući LGBTIQ žrtve); edukacijski programi.

Tel: 052 452 746

E-mail: cgiporec@cgiporec.hr

Web stranica: www.cgiporec.hr

Facebook: @CGIPorec

- **Centar za seksualna prava – Ženska soba**

Psihološka i pravna podrška; edukacijski programi.

Tel: 01 611 9444

E-mail: zenska.soba@zenskasoba.hr

Web stranica: www.zenskasoba.hr

Facebook: @zenska.soba

- **Centar za nenasilje i ljudska prava - SOS Rijeka**

Pravno i psihološko savjetovanje za sve žrtve nasilja.

Tel: 051 211 888

E-mail: pomoc@sos-rijeka.org

Web stranica: www.sos-rijeka.org

Facebook: @SOSRijeka

- **Udruga za podršku žrtvama i svjedocima** - Nacionalni pozivni centar za žrtve
Pravna i psihosocijalna podrška za žrtve prekršajnih i kaznenih djela.
Tel: 116 006
E-mail: pzs@pzs.hr
Web stranica: www.pzs.hr
Facebook: @zrtveisvjedoci
Twitter, Instagram: @NPC_116006

Državno tijelo za ravnopravnost:

- **Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova**
Tel: 01 4848 100
E-mail: ravnopravnost@prs.hr
Web stranica: www.prs.hr

Državno tijelo za nadzor i regulaciju radijskog/televizijskog tržišta:

- **Agencija za elektroničke medije**
Tel: 01 488 2610
E-mail: info@e-mediji.hr
Web stranica: www.e-mediji.hr

Policijske službe:

- **Ministarstvo unutarnjih poslova**
Prijava putem mobilne aplikacije: <https://www.mup.hr/novosti/803/nove-mogucnosti-mup-ove-mobilne-aplikacije-za-e-dojave>
Tel: 112
Web stranica: www.mup.hr

Bibliografija:

- ECRI – Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije [ECRI - European Commission against Racism and Intolerance]. 2018. IZVJEŠĆE O HRVATSKOJ [REPORT ON CROATIA (fifth monitoring cycle)]. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-croatia/16808b57be>
- FRA – Europska agencija za temeljna prava [FRA - European Agency for Fundamental Rights]. 2014. EU LGBT istraživanje - istraživanje Europske unije o lezbijkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama - Glavni rezultati. [EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey - Main results]. Preuzeto s: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main>
- “Hrvatski mediji o homoseksualnosti”, LORI (2001. i 2003.) Preuzeto s: <http://www.lori.hr/hr/hr-mediji>
- ILGA Europa - Međunarodna udruga lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba [ILGA Europe - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association]. 2018. Praćenje provedbe Preporuke Vijeća Europe državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na temelju spolne orijentacije ili rodnog identiteta CM/Rec(2010)5. [Monitoring Implementation of the Council of Europe Recommendation to the member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity CM/Rec(2010)5]. Preuzeto s: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/croatia_.pdf
- “Istraživanje Brutalna stvarnost.” Preuzeto s: http://www.zagreb-pride.net/new/wp-content/uploads/2016/01/brutalna_stvarnost_hr_web.pdf
- “Kazneni zakon”. Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>
- “Mogućnosti u Hrvatskoj za trans osobe”. Preuzeto s: <http://transaid.hr/mogucnosti-u-hrvatskoj/>
- “Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu.” Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_11_132_2487.html
- “Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Izvješće o radu za 2016. godinu”. Preuzeto s: <http://prs.hr/index.php/izvjesca/2016>
- “Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Izvješće o radu za 2017. godinu.” Preuzeto s: <http://prs.hr/index.php/izvjesca/2017>

- “Rezultati istraživanja percepcije i stavovi ispitanika o građanstvu.” Preuzeto s: <http://goo.hr/wp-content/uploads/2015/09/Rezultati-istra%C5%BEivanja-percepcije-i-stavova-ispitanika-o-gra%C4%91anstvu.pdf>
- “Zakon o elektroničkim medijima.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/196/Zakon-o-elektroni%C4%8Dkim-medijima>
- “Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji”. Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/248/Zakon-o-medicinski-pomognutoj-oplodnji>
- “Zakon o osobnom imenu.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/43/Zakon-o-osobnom-imenu>
- “Zakon o ravnopravnosti spolova.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova>
- “Zakon o suzbijanju diskriminacije.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/490/Zakon-o-suzbijanju-diskriminacije>
- “Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola>
- “Zakon o medijima.” Preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>
- “Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2022.” Preuzeto s: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20za%20borbu%20protiv%20diskriminacije%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202022..pdf>

DODACI

DODATAK 1

Europski pravni okvir o zločinu iz mržnje i govoru mržnje povezanim (i) s medijima.

- **Europska Konvencija o ljudskim pravima** kako je izmijenjena Protokolima br. 11 i 14, s Protokolima br. 1, 4, 6, 7, 12, 13 i 16

“ČLANAK 10.

Sloboda izražavanja

1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprečava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprečavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.

ČLANAK 14.

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

ČLANAK 17.

Zabrana zloupotrebe prava

Ništa se u ovoj Konvenciji ne može tumačiti kao da uključuje za bilo koju državu, skupinu ili pojedinca neko pravo da se upusti u neku djelatnost ili da izvrši neki čin koji bi smjerali na

uništenje prava ili sloboda priznatih u ovoj Konvenciji ili na njihovo ograničenje u većoj mjeri nego što se u njoj predviđa.”

- **OKVIRNA ODLUKA VIJEĆA 2008/913/PUP od 28. studenoga 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima**

“Članak 1.

Kaznena djela koja se odnose na rasizam i ksenofobiju

1. Svaka država članica poduzima mjere potrebne za osiguravanje da se kažnjavaju sljedeća djelovanja:

(a) javno poticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv grupe osoba ili nekog člana takve grupe određene obzirom na rasu, boju, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalno ili etničko podrijetlo;

(b) počinjenje djela iz točke (a) širenjem ili distribucijom letaka, slika ili ostalih materijala u javnosti;

(c) javno opraštanje, poricanje ili grubo umanjenje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina iz članka 6., 7. i 8. Statuta stalnog Međunarodnog kaznenog suda, usmjereno protiv grupe osoba ili nekog člana takve grupe određene s obzirom na rasu, boju, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalno ili etničko podrijetlo, u slučaju kad je počinjenje izvršeno na način koji će vjerojatno poticati na nasilje ili mržnju protiv takve grupe ili nekog člana takve grupe;

(d) javno prihvaćanje, poricanje ili grubo umanjenje zločina iz članka 6. Povelje Međunarodnog vojnog suda pridružene Londonskom sporazumu od 8. kolovoza 1945., usmjereno protiv grupe osoba ili nekog člana takve grupe određene s obzirom na rasu, boju, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalno ili etničko podrijetlo, u slučaju kad je počinjenje izvršeno na način koji će vjerojatno poticati na nasilje ili protiv takve grupe ili nekog člana takve grupe”.

- **DIREKTIVA 2010/13/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 10. ožujka 2010. o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga (Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama).**

Članak 6.

Države članice na odgovarajuće načine osiguravaju da audiovizualne medijske usluge koje pružaju pružatelji medijske usluge u njihovoj nadležnosti ne sadrže bilo kakvo poticanje mržnje na temelju rase, spola, religije ili nacionalnosti.

(...)

Članak 9.

1. Države članice osiguravaju da audiovizualne komercijalne komunikacije koje pružaju pružatelji medijske usluge u njihovoj nadležnosti zadovoljavaju sljedeće zahtjeve:

(...)

(c) audiovizualna komercijalna komunikacija ne:

i. dovodi u pitanje poštivanje ljudskog dostojanstva;

ii. uključuje ili promiče bilo kakav oblik diskriminacije na temelju spola, rasnog ili etničkog podrijetla, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, dobi ili seksualnog opredjeljenja;

DODATAK 2

Relevantne preporuke tijela Europske unije.

- **Vijeće Europe, Preporuka br. R (97) 20 Odbora ministara državama članicama o “govoru mržnje”** (usvojena od strane Odbora ministara 30. listopada 1997. na 607. sastanku zamjenika ministara).

Odbor ministara preporučuje da vlade država članica:

- “1. poduzmu odgovarajuće korake u borbi protiv govora mržnje na temelju načela utvrđenih u ovoj preporuci;
2. osiguraju da ti koraci budu dio sveobuhvatnog pristupa fenomenu, koji je također usmjeren na njegove društvene, ekonomske, političke, kulturne i druge uzroke;
3. ako to nisu učinili, potpišu, ratificiraju i učinkovito provode u nacionalnom pravu Konvenciju Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, u skladu s Rezolucijom (68)30 Odbora ministara o mjerama koje treba poduzeti protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju;
4. preispitaju svoje domaće zakonodavstvo i praksu kako bi se osiguralo da su u skladu s načelima iznesenim u dodatku ovoj preporuci.

Dodatak Preporuci br. R(97)20

Djelokrug

Načela koja se ovdje navode primjenjuju se na govor mržnje, osobito govor mržnje koji se prenosi putem medija.

U svrhu primjene ovih načela, pojam “govor mržnje” podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, potiču, promiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje na temelju netolerancije, uključujući: netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog podrijetla.

Načelo 1

Vlade država članica, javne vlasti i javne institucije na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, kao i državni službenici, imaju posebnu odgovornost da se naročito u medijima uzdrže od izjava koje se razumno mogu shvatiti kao govor mržnje ili kao govor koji bi mogao imati učinak pravedanja, širenja ili promicanja rasne mržnje, ksenofobije, antisemitizma ili drugih oblika diskriminacije ili mržnje na temelju netolerancije. Takve bi izjave trebalo zabraniti i javno osuditi kad god se pojave.

Načelo 2

Vlade država članica trebale bi uspostaviti ili održavati cjelovit pravni okvir koji se sastoji od odredaba građanskog, kaznenog i upravnog prava o govoru mržnje i koji državnim i sudskim vlastima omogućuju da u svim slučajevima usklade poštivanje slobode izražavanja s poštivanjem ljudskog dostojanstva i zaštitom ugleda ili prava drugih.

S tim ciljem, vlade država članica trebale bi razmotriti načine i sredstva kako bi:

- potaknule i koordinirale istraživanje učinkovitosti postojećeg pravnog sustava i sudske i upravne prakse;
- preispitale postojeći pravni okvir da bi osigurale da se on adekvatno primenjuje na različite nove medije i komunikacijske usluge i mreže;
- razvile usklađenu politiku kaznenog progona utemeljenu na nacionalnim smjernicama koje poštuju načela sadržana u ovoj preporuci;
- na listu mogućih kaznenih sankcija dodale nalog za obavljanje društveno korisnog rada;
- povećale mogućnosti za borbu protiv govora mržnje kroz građansko pravo, na primjer dozvoljavajući zainteresiranim nevladinim organizacijama da podnose građanske tužbe, omogućavajući odštetu žrtvama govora mržnje i omogućavajući sudske odluke koje žrtvama daju pravo na odgovor ili nalažu ispravke;
- upoznale javnost i medijske stručnjake s pravnim odredbama koje se odnose na govor mržnje.

Načelo 3

Vlade država članica trebale bi osigurati da u pravnom okviru spomenutom u načelu 2, uplitanje u slobodu izražavanja bude usko ograničeno i da se primenjuje na zakonit i

nearbitraran način, na osnovu objektivnih kriterija. Osim toga, u skladu s temeljnim zahtjevima vladavine prava, svako ograničavanje slobode izražavanja ili uplitanje u nju mora biti podložno neovisnoj sudskoj kontroli. Ovaj zahtjev je posebno važan u slučajevima kada se sloboda izražavanja mora uskladiti s poštivanjem ljudskog dostojanstva i zaštitom ugleda ili prava drugih.

Načelo 4

Nacionalno zakonodavstvo i praksa trebali bi dopustiti sudovima da imaju na umu da konkretni slučajevi govora mržnje mogu biti toliko uvredljivi za pojedince ili grupe da ne uživaju razinu zaštite koji drugi vidovi izražavanja uživaju na osnovu članka 10. Europske konvencije o ljudskim pravima. To je slučaj kada govor mržnje ima za cilj gaženje prava i sloboda navedenih u Konvenciji ili njihovo ograničavanje u većem obujmu od onog koje ona predviđa.

Načelo 5

Nacionalno zakonodavstvo i praksa trebali bi omogućiti nadležnim tijelima tužiteljstva da obrate posebnu pažnju, koliko to njihova diskrecijska prava dozvoljavaju na slučajeve govora mržnje. U tom pogledu, ta bi tijela trebala osobito pažljivo razmotriti slobodu izražavanja osumnjičenog, uzimajući u obzir da uvođenje kaznenih sankcija predstavlja ozbiljno ograničavanje te slobode. Prilikom nametanja kaznenih sankcija osobama osuđenim za djela govora mržnje nadležni sudovi trebali bi osigurati strogo poštivanje načela proporcionalnosti.

Načelo 6

Nacionalno zakonodavstvo i praksa u području govora mržnje trebali bi uzeti u obzir ulogu medija u prenošenju informacija i ideja koje izlažu, analiziraju i objašnjavaju konkretne slučajeve govora mržnje i tu pojavu općenito, kao i pravo javnosti da prima takve informacije i ideje.

S tim ciljem, nacionalno zakonodavstvo i praksa trebali bi napraviti jasnu razliku između odgovornosti autora izraza govora mržnje, s jedne strane, i odgovornosti medija i medijskih stručnjaka koji doprinose njihovom širenju u okviru svoje misije da prenose informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, s druge strane.

Načelo 7

Kao dopuna načelu 6 nacionalno zakonodavstvo i praksa trebali bi uzeti u obzir činjenicu:

- da je izvještavanje o rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu ili drugim oblicima netolerancije u potpunosti zaštićeno člankom 10., stavkom 1., Europske konvencije o ljudskim pravima i da se ono može ograničiti samo pod uvjetima koji se mogu naći u stavku 2. te odredbe;
- da standardi koje nacionalne vlasti primijenjuju za procjenjivanje nužnosti ograničavanja slobode izražavanja moraju biti u skladu s načelima sadržanim u članku 10., kako je ustanovljeno sudskom praksom organa Konvencije, uzimajući u obzir između ostaloga, način, sadržaj, kontekst i svrhu izvještavanja;
- da poštovanje novinarskih sloboda također podrazumjeva da sudovi ili organi vlasti ne mogu medijima nametati svoje poglede kada se radi o vrstama tehnika izvještavanja koje novinari koriste”.

- **Vijeće Europe, Preporuka br. R (97) 21 Odbora ministara državama članicama o medijima i promicanju kulture tolerancije (usvojena od strane Odbora ministara 30. listopada 1997. na 607. sastanku zamjenika ministara).**

Odbor ministara preporučuje da vlade država članica:

“1. upoznaju sljedeće ciljne skupine s načinima djelovanja navedenim u aneksu ove preporuke:

- tisak, radijske i televizijske kuće, kao i nove sektore komunikacija i oglašavanja;
- predstavnička tijela medijskih stručnjaka u tim sektorima;
- regulatorna i samoregulatorna tijela u tim sektorima;
- škole novinarstva i ustanove za obuku za rad u medijima;

2. razmotre u pozitivnom duhu svaki zahtjev za podršku inicijativama poduzetim u ostvarivanju ciljeva ove preporuke.

Dodatak Preporuci br. R(97)21

Djelokrug

Načini djelovanja koji se ovdje navode imaju za cilj istaknuti samo neke od primjera stručne prakse koji doprinose promoviranju kulture tolerancije i zaslužuju širu primjenu u različitim, gore spomenutim, medijskim sektorima.

Stručne prakse koje doprinose promicanju kulture tolerancije

1. Obuka

Početna obuka

Škole novinarstva i ustanove za obuku za rad u medijima mogle bi, ukoliko to već nisu učinile, uvesti specijalističke kolegije u svoje osnovne nastavne programe u cilju razvijanja osećaja za profesionalizam, imajući pri tom na umu:

- angažman medija u multietničkim i multikulturalnim društvima;
- doprinos koji mediji mogu imati u boljem razumijevanju među različitim etničkim, kulturnim i vjerskim zajednicama.

Daljnja obuka

Bilo bi korisno kada bi medijske kuće mogle pružati obuku, unutar svoje ustanove ili izvan nje, o profesionalnim standardima kada je riječ o toleranciji i netoleranciji za zaposlene na svim razinama.

2. Medijske kuće

Problem netolerancije zahtijeva razmatranje kako u javnosti, tako i unutar medija. Iskustvo u profesionalnim medijskim krugovima pokazuje da bi bilo korisno da medijske kuće razmisle o sljedećem:

- izvještavanju utemeljenom na činjenicama i istinitim podacima o djelima rasizma i netolerancije;
- izvještavanju s dozom osjetljivosti kada je o riječ o napetosti među zajednicama;
- izbjegavanju pogrdnog stereotipnog opisivanja pripadnika kulturnih, etničkih ili vjerskih zajednica u svojim publikacijama i emisijama;
- prikazivanju ponašanja nekog pojedinca bez dovođenja u vezu sa pripadnošću nekoj zajednici onda kada je to irelevantno;

- prikazivanju kulturnih, etničkih i vjerskih zajednica u uravnoteženom i objektivnom svjetlu i na način koji također odražava poglede tih zajednica;
- upozoravanju javnog mnijenja na zla netolerancije;
- produbljivanju javnog razumijevanja i poštivanja različitosti;
- osporavanju pretpostavki koje stoje iza netolerantnih primjedbi sugovornika tijekom intervjua, u izvještajima, raspravama itd.;
- razmatranju utjecaja izvora informacija na izvještavanje;
- raznolikosti radne snage u medijskim kućama i mjeru do koje ona odgovara multietničkom, multikulturalnom karakteru svojih čitatelja, slušatelja ili gledatelja.

3. Predstavnička tijela medijskih stručnjaka

Bilo bi korisno kada bi predstavnička tijela različitih kategorija medijskih stručnjaka usvojili akcijske programe ili poduzeli praktične inicijative za promicanje kulture tolerancije.

4. Kodeksi ponašanja

Takve inicijative i akcije mogle bi ići ruku pod ruku s profesionalnim kodeksima ponašanja koji su sastavljeni u različitim medijskim sektorima i koji se bave problemima diskriminacije i netolerancije putem ohrabivanja medijskih stručnjaka da daju pozitivan doprinos razvoju tolerancije i uzajamnom razumijevanju među različitim vjerskim, etničkim i kulturalnim skupinama u društvu.

5. Emitiranje

Dok javne radiotelevizije imaju posebnu obavezu promicanja kulture tolerancije i razumijevanja, mediji za emitiranje u cjelini predstavljaju moćnu silu za stvaranje atmosfere za suzbijanje netolerancije. Inspiraciju bi mogli pronaći kod radiotelevizijskih kuća koje, na primjer:

- ulažu odgovarajuće napore da, i u najgledanijim terminima, imaju emisije koje pomažu u promicanju integracije svih pojedinaca, skupina i zajednica kao i da osiguraju razmjernu programsku zastupljenost različitih etničkih, vjerskih i drugih zajednica;
- razvijaju multikulturalni pristup programskom sadržaju, kao što je, na primjer, izbjegavanje programa koji predstavljaju društvo u jednokulturalnom i jednojezičkom smislu;

- promoviraju multikulturalni pristup u programima koji su posebno namijenjeni djeci i mladima kako bi im omogućili da odrastu sa spoznajom da je kulturna, vjerska i etnička različitost prirodan i pozitivan element društva;

- razvijaju dogovore za razmjenu na regionalnoj, nacionalnoj ili europskoj razini programskih materijala koji su se pokazali djelotvornim u mobiliziranju javnog mnijenja protiv zala netolerancije ili su doprinijeli boljim odnosima među zajednicama u multietničkim i multikulturalnim društvima.

6. Oglašavanje

Iako se multietnički i multikulturalni karakter potrošačkog društva već odražava u određenim komercijalnim reklamama i mada pojedinci iz marketinga ulažu napore da pripreme reklame na način koji odražava pozitivnu sliku o kulturnoj, vjerskoj i etničkoj raznolikosti, zainteresirani profesionalni krugovi mogli bi prihvatiti prakse navedene u nastavku.

U određenim zemljama postoje kodeksi ponašanja u marketinškom sektoru koji zabranjuju diskriminaciju na temelju rase, boje, nacionalnog porijekla itd.

Postoje medijske kuće koje odbijaju prenijeti reklamne poruke koje prikazuju kulturne, vjerske ili etničke različitosti na negativan način, na primjer naglašavanjem stereotipa.

Pojedine javne i privatne organizacije razvijaju reklamne kampanje koje su osmišljene tako da promiču toleranciju. Mediji bi mogli biti pozvani da aktivno surađuju na širenju takvih reklama.”

- **Vijeće Europe, Preporuka CM/Rec(2010)5 Odbora ministara zemljama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta** (usvojena od strane Odbora ministara 31. ožujka 2010. na 1081. sastanku zamjenika ministara).

“I. Pravo na život, sigurnost i zaštitu od nasilja (...)”

B. “Govor mržnje”

6. Zemlje članice bi trebale poduzeti odgovarajuće mjere za borbu protiv svih oblika izražavanja, uključujući i one u medijima i na internetu, za koje se razumno može shvatiti da bi mogli prouzročiti učinak poticanja, širenja ili promicanja mržnje ili drugih oblika diskriminacije lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba. Takav „govor mržnje“ treba

biti zabranjen i javno odbačen kad god se pojavi. Sve mjere bi trebale poštivati temeljno pravo na slobodu izražavanja u skladu sa člankom 10.

Konvencije i prakse Suda.

7. Države članice bi trebale podizati svijest javnih vlasti i javnih institucija na svim razinama njihove nadležnosti o potrebi suzdržavanja od izjava, posebno u medijima, koje bi se s razlogom mogle shvatiti kao legitimizacija takve mržnje ili diskriminacije.

8. Javne službenike i druge državne predstavnike trebalo bi poticati na promicanje tolerancije i poštivanje ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba kad god se angažiraju u dijalogu s ključnim predstavnicima civilnog društva, uključujući medije i sportske organizacije, političke organizacije i vjerske zajednice.”

- **Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) Opća preporuka ECRI-ja br. 15. za javne politike suzbijanja govora mržnje usvojena 8. prosinca 2015.**

Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) preporučuje vladama država članica: (...)

“7. da koriste regulatorne ovlasti u odnosu na medije (uključujući pružatelje internetskih usluga, online posrednike i društvene medije) kako bi promicali djelovanje u suzbijanju govora mržnje i osporavali njegovu prihvatljivost, osiguravajući pritom da takvo djelovanje ne krši pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, te u skladu s tim:

- a. da osiguraju učinkovito korištenje svih postojećih ovlasti koje su prikladne za tu svrhu, a da se pri tome ne zanemaruju mehanizmi samoregulacije;
 - b. da potiču usvajanje i korištenje prikladnih kodeksa ponašanja i/ili uvjeta korištenja u odnosu na govor mržnje, kao i učinkovitih kanala izvještavanja;
 - c. da potiču praćenje i osudu upotrebe i širenja govora mržnje;
 - d. da potiču korištenje, ako je potrebno, ograničavanja sadržaja, robota za filtriranje riječi i drugih takvih tehnika;
 - e. da potiču odgovarajuću obuku urednika, novinara i ostalih zaposlenika u medijskim organizacijama o prirodi govora mržnje, načinima na koje se može osporiti njegova upotreba;
 - f. da potiču i pomažu u uspostavljanju mehanizama za pritužbe; te
 - g. da ohrabruju medijske stručnjake u poticanju etičkog novinarstva;
- (...)

I. Mediji i internet

Preporuka 7

130. Upotreba govora mržnje u velikoj većini slučajeva odvija se putem medija i interneta, s tim povezanim prilikama koje potonji omogućuje, a koje često povećavaju doseg i neposrednost takve upotrebe. Istovremeno, mediji i internet također su među primarnim sredstvima ne samo za komuniciranje i jačanje vrijednosti kojima se nastoji potkopati govor mržnje, već i za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja koja je temelj demokratskog društva. Stoga, posebna usmjerenost na regulaciju i samoregulaciju od strane medija i interneta, u ovoj preporuci, odražava priznanje njihovog posebnog značaja za govor mržnje - kao sredstva za upotrebu kao i osporavanje istog - i također potrebu osiguranja da svaka kontrola nad slobodom izražavanja bude što je više moguće ograničena. Dok određena regulacija medija i interneta nije u suprotnosti s pravom na slobodu izražavanja, veće oslanjanje na samoregulaciju kako bi se riješila pitanja govora mržnje u mnogim će slučajevima biti ne samo učinkovitije nego i prikladnije.

Priznavanje raznolikosti

131. Pojam “**mediji i internet**” je onaj koji obuhvaća mnoge oblike komunikacije s izrazito različitim karakteristikama i utjecajem. Stoga, on pokriva tiskane medije (poput novina, časopisa i knjiga, kao i pamfleta, letaka i postera), ali također i audiovizualnih i elektroničkih medija (poput radija, televizije, digitalnih snimki zvuka i slika, web stranica, aplikacija, e-mailova i mnoštva društvenih medija i video igrice) i nesumnjivo ostalih oblika komunikacije koji će tek nastati. Štoviše, neke stvari koje se govore, objavljuju ili na drugi način komuniciraju bit će doista pojedinačne inicijative, dok će druge biti proizvod značajnih poslovnih poduzeća. Neke od tih komunikacija podliježu različitim oblicima uredničke kontrole, ali druge će se pojavljivati bez ikakvog pregleda od strane bilo koga osim njihovog začetnika i doista će se pojaviti bez prethodnog znanja osobe koja pruža određena sredstva komunikacije. U mnogim slučajevima autor komunikacije moći će se identificirati, ali u drugima može ostati anonimn. Neke komunikacije će dosegnuti publiku gotovo trenutno, a ostale će ovisiti o spremnosti da se posluša, pročita ili na drugi način pristupi onome što se priopćava. Neki će biti široko rasprostranjeni i/ili trajni, a drugi će biti jedva primijećeni i/ili prolazni u svom postojanju. Sve te razlike treba uzeti u obzir pri određivanju opsega regulatornog djelovanja i samoregulacije, kao i jesu li očekivanja o tome što se njima može postići realna.

132. Osim zahtjeva primjenjivih na izjave i publikacije (uključujući emisije) prema općem zakonu (o čemu se raspravlja u sljedećem odjeljku), stupanj specifične regulacije kojima

su mediji i internet podložni varira od jedne do druge države članice. U nekim slučajevima postoji zahtjev za dobivanjem licence ili franšize za rad. Može postojati i obveza pridržavanja određenih standarda, uz nametanje sankcija - uključujući trajni ili privremeni gubitak licence ili franšize - ako su standardi prekršeni. U drugim slučajevima može postojati samo zahtjev za promatranjem određenih standarda i postojanje neke ovlasti da se zabrani stavljanje određenog materijala u opticaj, kao i mogućnost ostvarivanja neizravnog utjecaja kroz dodjelu subvencija u novcu ili naravi, a koje podliježu ispunjenju određenih uvjeta. U drugima pak, ne postoje određeni zahtjevi koji bi se trebali poštivati osim onih u skladu s opće primjenjivim zakonom.

Osnovni zahtjevi

133. Sve **regulatorne mjere** u vezi medija i interneta - uključujući i one usmjerene na uporabu govora mržnje - moraju biti u skladu s pravom na slobodu izražavanja i pružiti zaštitu od zlouporabe moći primjenjivu na sve pravne mjere koje utječu na ostvarivanje toga (razmatrano u sljedećem odjeljku). Preporuka 7 ne sugerira da bi trebalo usvojiti bilo kakve nove regulatorne ovlasti, ali ukazuje na to da bi se trebale učinkovito iskoristiti sve postojeće - uključujući cijeli niz dostupnih sankcija - koje bi mogle biti relevantne za rješavanje problema govora mržnje. U tu svrhu, međutim, važno je - kao što je već primijećeno - da shvaćanje govora mržnje na koje se oslanja treba biti isto toliko široko koliko i ono u Preporuci. Osim toga, takve ovlasti kakve postoje bit će korisne samo ako relevantna tijela aktivno nadziru subjekte koje bi trebali regulirati - uključujući preuzimanje inicijative da se vidi način na koji se prikazuju određene skupine osoba - i također brzo reagiraju u slučajevima u kojima se ukazuje na uporabu govora mržnje.

134. Štoviše, regulatorna tijela trebala bi osigurati da je javnost dovoljno svjesna njihove uloge, tako da se takvi slučajevi zapravo privuku njihovoj pozornosti. Nažalost, podsjećamo da je u ciklusima praćenja primijećeno da relevantna tijela ponekad postoje samo na papiru s obzirom da zapravo nisu ispravno konstituirana i to očito treba ispraviti da bi došlo do ikakvog regulatornog djelovanja. Međutim, u skladu s potrebom poštivanja prava na slobodu izražavanja, osobe koje imaju regulatorne uloge trebale bi cijeliti poželjnost davanja prednosti korištenju takvih ovlasti jer moraju poticati učinkovitu samoregulaciju upotrebe govora mržnje, a ne tražiti da sami izravno interveniraju u rad medija i interneta.

135. Razrada u preporuci 6 o samoregulaciji u pogledu usvajanja prikladno formuliranih kodeksa ponašanja (ili etike), praćenja, mehanizama pritužbi i obuke općenito je primjenjiva na djelovanje samoregulacije putem medija i interneta. Stoga se to ne ponavlja u ovom odjeljku, ali su istaknuti određeni aspekti od posebne važnosti za medije i internet.

Kodeksi ponašanja

136. Kao što je zabilježeno u ciklusima praćenja, različiti kodeksi ponašanja (ili etički kodeksi) koji sadrže odredbe o govoru mržnje već su usvojeni od strane mnogih medijskih stručnjaka i organizacija, uključujući internetsku industriju. Neki su usvojeni od strane stručnjaka samih, a drugi su interni dokumenti pojedinih organizacija, ali mnogi se primjenjuju u određenim sektorima. U nekim slučajevima oni su u potpunosti inicijativa onih koji ih usvajaju, ali često su potaknuti regulatornim pritiscima. Međutim, iako ovi kodeksi često izričito propisuju da se mržnja ne bi trebala poticati i da se diskriminacija ne bi trebala propagirati, oni općenito ne pokrivaju sve aspekte govora mržnje, kako se to u Preporuci podrazumijeva, uključujući i njegove više kodirane oblike. Štoviše, u nekim državama članicama jedini postojeći kodeksi ograničeni su - bilo formalno ili u praksi - samo na tiskane medije i možda se čak i ne primjenjuju na popratne web stranice na kojima govor mržnje može biti objavljen.

137. Stoga postoji potreba za poticanjem usvajanja kodeksa koji obuhvaćaju najširi mogući raspon upotrebe medija i interneta. Nadalje, takvi kodeksi - ili uvjeti korištenja - trebali bi upravljati svima, a ne samo medijskim stručnjacima i organizacijama, iako time možda neće biti moguće pokriti sve pojedinačne inicijative (kao što je samoobjavljivanje). To ne znači da treba postojati samo jedan kodeks jer bi to moglo učiniti teškim, ako ne nemogućim, uzimanje u obzir različitih oblika komunikacije koji se koriste. Međutim, ponašanje propisano ovim kodeksima trebalo bi izričito koristiti shvaćanje govora mržnje koje se nalazi u Preporuci.

138. Štoviše, s obzirom na utjecaj koji se može ostvariti pomoću ili putem medija ili interneta, bilo bi prikladno da ovi kodeksi ne samo zabranjuju uporabu govora mržnje u svim njegovim oblicima, već i da navedu načine prezentiranja informacija koji ne jačaju nepotrebno stavove koji održavaju upotrebu govora mržnje, da zahtijevaju da se pri izvještavanju na pravi način prikaže perspektiva onih na koje je upotreba govora mržnje usmjerena i da potiču izvještavanje o događajima koje dovodi u pitanje negativne percepcije o određenim skupinama osoba. Stoga uvrštavanje etničkog podrijetla navodnog počinitelja kaznenog djela u vijesti nije općenito relevantno, ali se ta činjenica često može zapamtiti unatoč tome što je dotična osoba naknadno oslobođena. Također postoji potreba za brigom pri izvještavanju o nekim događajima, osobito o onima koji uključuju ekstremiste ili teroriste, budući da senzacionalizacija i fokusiranje na dramu mogu nenamjerno ojačati predrasude i uzburkati strasti.

139. Osim toga, treba razmotriti hoće li se o određenim događajima koji uključuju one koji su često stigmatizirani izvještavati ili ne, samo zato što oni koji izvještavaju o njima dijele negativne percepcije o njima, kao i to daje li se osobama koje su neprijateljski raspoložene prema takvim skupinama, učinkovito povlašten pristup određenom plasiranju. Isto tako,

uvjeti korištenja internetskih foruma i sličnih usluga mogu spriječiti korištenje anonimnih komentara. Osim toga, također bi se mogao onemogućiti pristup noću kada se vidi da ta mogućnost olakšava postavljanje uvredljivih komentara. Štoviše, izvješća o događajima koji uključuju ili se tiču osoba koje su često meta govora mržnje – poput izvješća o njihovoj umiješanosti u neki navodni nered ili spor – često ne nude njihovo mišljenje o dotičnim okolnostima i time dopuštaju jačanje dezinformacija i ne dovođenje negativnih stereotipa u pitanje. Nadalje, takvi stereotipi i stigmatizacija mogli bi se također dovesti u pitanje objavljivanjem izvješća koja prikazuju osobe pripadnike/ice skupina koje su meta govora mržnje, u pozitivnom svjetlu, poput onih koja se bave njihovom uspješnom integracijom ili objašnjavanjem vrijednosti koje stoje iza određenih tradicija. Takvo izvještavanje moglo bi se olakšati poticanjem razvoja alata kao što je rječnik o integraciji za novinare koji objašnjava određene ključne pojmove zabilježene u ciklusu praćenja. Na taj način, kodeksi bi mogli potaknuti medije da razviju protunarativ “obrazloženju” koje podupire uporabu govora mržnje.

Praćenje

140. Ključni vid samoregulacije je praćenje onoga što se komunicira putem medija i interneta. Ovo je od opće važnosti, ali osobito je nužno onda kada komunikacija ne podliježe nikakvom obliku uredničke kontrole. Čak i kada postoje kodeksi ponašanja (ili etički kodeksi), praćenje se ne provodi sustavno. To se osobito odnosi na upotrebu govora mržnje na internetu. Međutim, kako su pokazale neke usluge na internetu, postoje razne automatske tehnike za traženje govora mržnje, a one se mogu nadopuniti određenim mogućnostima za prijavu njegove upotrebe, a predmetni materijal može se ukloniti u skladu s uvjetima korištenja. Takve bi sheme trebalo slijediti, a kad god je to moguće, regulatorna tijela ih trebaju poticati. Nadalje, regulatorna tijela trebala bi poticati istraživanja o povećanju njihove učinkovitosti. Nadalje, pojedinačne korisnike treba poticati da prijavljuju upotrebu govora mržnje, a nevladine organizacije treba podržati u poduzimanju praćenja ili djelovanja kontaktnih točaka ili vrućih linija kako bi se prepoznala takva upotreba govora mržnje. Praćenje će međutim, biti vrijedno truda samo ako također vodi do pravovremenog brisanja upotrebe govora mržnje koje su identificirane, a neke društvene platforme koje su poduzele oba ova pristupa već su se obvezale da to učine. Također bi, u pojedinim slučajevima, trebalo razmotriti bi li bilo prikladno da uporna upotreba govora mržnje povlači za sobom blokiranje pristupa internetskim uslugama kada se to dogodi.

Mehanizam za pritužbe

141. Utjecaj postojećih mehanizama za podnošenje pritužbi čini se varijabilnim. Iako zasigurno postoje slučajevi u kojima se razmatraju i podržavaju pritužbe na upotrebu govora

mržnje, postoji mnogo drugih gdje se to ne događa. Osim toga, kao što je već navedeno, neki su ograničeni na tiskane medije, a posebno na novine i časopise. Štoviše, čak ni ti mehanizmi nisu primjenjivi na sve takve publikacije jer se temelje na dobrovoljnom članstvu, a neki se ne odlučuju na članstvo. Osim toga, neki od mehanizama su u potpunosti interna tijela određenog medija ili internetskog entiteta. Nadalje, neki ne privlače mnogo pritužbi unatoč opsegu korištenja govora mržnje i to se čini se, djelomično može pripisati činjenici da mehanizmi nisu jako dobro poznati i, gdje to nije slučaj, nedostatku povjerenja da će biti djelotvorni. Svakako, bilo koje donesene odluke - koje obično podrazumijevaju objavljivanje konkretnog nalaza mehanizmom - nisu općenito obvezujuće niti se postupaju prema njima.

142. Stoga postoji potreba da mehanizmi za pritužbe koji se primjenjuju na određene sektore medija i interneta - i stoga nisu tek interna tijela - imaju širu nadležnost da obuhvate sektore koji trenutno nisu pokriveni ili da se za te sektore osnuju slična tijela. Štoviše, povjerenje u takve mehanizme moglo bi se povećati osiguravanjem da su oni bolje poznati, da uživaju jasnu neovisnost od utjecaja onih čije se ponašanje razmatra, a njihova uloga i presude su šire prihvaćeni, s time da su posljednje dovoljno istaknute da je svaka osuda upotrebe govora mržnje očigledna za sve zainteresirane. Stoga bi regulatorna tijela trebala poticati korake u tom smjeru.

Očuvanje slobode izražavanja

143. Istovremeno, samoregulirajuće djelovanje ne smije dovesti do neopravdanog uplitanja u pravo na slobodu izražavanja. Prema tome, zabrana i brisanje materijala s, na primjer, društvenih platformi, bilo bi opravdano samo tamo gdje je riječ o stvarnoj upotrebi govora mržnje. Međutim, svakako je moguće da primjena kodeksa ponašanja i uvjeta upotrebe koji dovode do zabrane i brisanja materijala mogu ustvari uključivati pogrešnu ili preširoku interpretaciju o tome što može postati govor mržnje, što rezultira određenim slučajevima neopravdanog gušenja slobode izražavanja. Stoga postoji potreba da odluke koje imaju učinak zabrane ili brisanja materijala budu podvrgnute žalbi i na koncu da se osporavaju na sudu. Bez takvih pravnih lijekova, neće biti adekvatne zaštite prava na slobodu izražavanja

Osposobljavanje

144. Kao i kod drugih oblika samoregulacije, također postoji potreba da se osigura odgovarajuća obuka za one koji su uključeni u njezino djelovanje. Osobito medijski stručnjaci ne bi trebali imati samo dublje razumijevanje onoga što sačinjava govor mržnje, već i shvatiti kako, u onome što pišu i objavljuju, mogu izbjeći olakšavanje njegove upotrebe i boriti se protiv uvjeta koji dovode do takve upotrebe kroz promicanje tolerancije i boljeg razumijevanja među kulturama.”

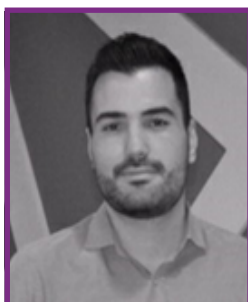
E.T.Ho.S. projektni tim (abecednim redom)



Silvia Žufić Dujmović rođena je 1975. 1999. počinje raditi u Centru za građanske inicijative Poreč kao voditeljica projekata koji se bave ženskim ljudskim pravima. Posvetila je svoj rad većinom polju rodno uvjetovanog nasilja. Jedna je od osnivačica Sigurne kuće u Istri. Od 2010. radi kao Koordinatorica Centra te je proširila program udruge u cilju aktivnijeg promicanja i zaštite LGBT ljudskih prava.



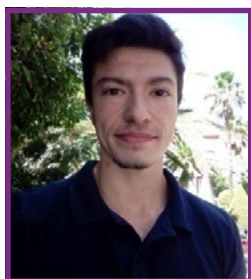
Dr. Christina Ioannou rođena je u Volosu, u Grčkoj 1989. godine. Psihologinja je i senior istraživačica u KMOP-Social Action and Innovation Centre, gdje koordinira projekte usredotočene na promicanje prava LGBTI zajednice i suzbijanje diskriminacije temeljene na spolnoj orijentaciji, rodnom identitetu i spolnim karakteristikama. Stekla je doktorat iz Kognitivne znanosti na École Normale Supérieure – u Ulmu (Ph.D., 2017) na temu percepcije emocija u adolescenata/tica s poremećajima iz autističnog spektra. Magistrirala je Kognitivne neuroznanosti (M.Sc., 2013) i diplomirala psihologiju (B.Sc., 2012) na Sveučilištu Reading. Dr. Ioannou ima preko 7 godina iskustva rada s društveno ranjivim pojedincima/kama, posebice onima koji/e se suočavaju s blagim do teškim mentalnim zdravstvenim problemima, sa zanimanjem za promicanje društvene inkluzije.



Giorgos Koulouris rođen je u Ateni, u Grčkoj, 1991. godine. Specijalist je za komunikacije u KMOP-Social Action and Innovation Centre, a bavi se sastavljanjem komunikacijskih planova, newslettera, priopćenja za tisak, strategija, objava na društvenim medijima, sadržaja, kampanja na društvenim medijima. Više od 4 godine radi u području EU projekata (REC-Erasmus+-AMIF). Diplomirao je Međunarodne i europske studije na Sveučilištu Piraeus (2013) te magistrirao Održivi razvoj na Sveučilištu društvenih i političkih znanosti Panteion (2018). Giorgos ima više od 5 godina iskustva kao kolumnist, blogger na brojnim dobro poznatim web stranicama u Grčkoj i inozemstvu – poput Huffingtonpost.gr, Protagon.gr, AthensVoice.gr, Euronews.com, SocialEurope.eu. Njegovi istraživački interesi uključuju ljudska prava, obrazovanje, zapošljavanje, siromaštvo.



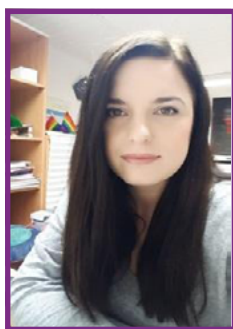
Eglė Kuktoraitė je rođena u Kaunasu (Lithuania) 1989. godine. Diplomirala je litvansku filologiju i promidžbu na Sveučilištu Vilnius i magistrirala Američke studije na Sveučilištu u Torinu (Italija). Eglė se pridružila nacionalnoj LGBT organizaciji LGL, 2014. kao koordinatorica komunikacija. Većinom radi na održavanju LGL-ove dvojezične stranice www.lgl.lt (koja služi kao jedno od glavnih središta informacija vezanim uz LGBT u Litvi) i računa na društvenim mrežama. Eglė ima duboko iskustvo u LGL-ovim aktivnostima vezanim za komunikaciju, medije, inkluzivno obrazovanje te su joj u prvom planu aktivnosti zagovaranja s ciljem ukidanja litvanskog zakona kojim se ograničava sloboda izražavanja za LGBT zajednicu u Litvi.



Philippos Paganis rođen je u Ateni 1994. godine. Diplomski je student na Odsjeku za psihologiju, Sveučilišta društvenih i političkih znanosti Panteion. Posljednjih pet godina je aktivno uključen u LGBTQI aktivizam, kao član Colour Youth Athens LGBTQ zajednice mladih. Od 2015 do kraja 2017 bio je član voditeljskog tima Colour Youth-a, kao službenik za izgradnju zajednice te kao voditelj (2016-2017). Od početka 2018. godine radi za Colour Youth na upravljanju programom “Transcending Youth” te kao istraživač, trener i asistent za komunikacije za program «E.T.Ho.S». Nadalje, radi za Zajednicu gejeva i lezbijki Grčke – OLKE kao trener za program “Participativni pristup za podizanje svijesti i suzbijanje diskriminacije u pogledu spolne i rodne orijentacije u zdravstvenom sektoru - P.A.R.A.DI.S.O”. Na koncu, član je znanstvenog tima “Orlando LGBT+: Mentalno zdravlje iznad stigme”.



Thanasis Theofilopoulos rođen je u Ateni 1983. godine. Studirao je sociologiju na Sveučilištu društvenih i političkih znanosti Panteion te je zatim diplomirao s počastima dvogodišnji postdiplomski program “Društveno isključivanje i manjine” na istom Sveučilištu. Doktorand je na istom odsjeku i suradnik Zaklade A. G. Leventis. Radi u sektoru civilnog društva od 2012. Danas radi kao voditelj projekata, istraživač i trener na projektima financiranim od strane EU - “E.T.Ho.S” i “Istupi naprijed: osnaživanje i podrška žrtvama anti-LGBT zločina iz mržnje.” Od 2014. godine radi kao voditelj projekta, istraživač, trener i suradnik za društvene usluge na projektu “Reci nam” koji za cilj ima bilježenje anti-LGBT zločina mržnje i pružanje podrške žrtvama (od 01.10.2017. kao volonter). Član je Odbora Vijeća Helenskog sociološkog društva (2016-2018, puni rok).



Nataša Vajagić rođena je u Puli, u Hrvatskoj, 1986. godine. Diplomirala je i stekla titulu magistre novinarstva na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Posljednjih šest godina radi u Centru za građanske inicijative Poreč kao programska koordinatorica za ženska i LGBT ljudska prava. Njezino područje zanimanja uključuje rodnu ravnopravnost, nasilje nad ženama, borbu protiv seksizma, obrazovanje i promicanje LGBT ljudskih prava. Organizatorica je festivala LGBT ljudskih prava u Poreču. Volontira na Libela.org, neprofitnom mediju o rodu, spolu i demokraciji.



Ovaj priručnik razvijen je od strane projektnog tima E.T.Ho.S. s ciljem pružanja praktičnog alata novinarima/kama, ostalim medijskim zaposlenicima/ama, kao i studentima/cama novinarstva, za izbjegavanje (re)produkcije anti-LGBT medijskih stereotipa/predrasuda i osiguranje odgovarajuće medijske pokrivenosti LGBT pitanja.

ISBN: 978-953-48455-0-9



Funded by the European Union's Rights,
Equality and Citizenship Programme
(2014-2020)

Ova publikacija je objavljena uz financijsku potporu E.U. Programa za prava, jednakost i građanstvo. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava stajališta Europske komisije.